

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

MILDA BUČNYTĖ

**TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLO RAIDA
LIETUVOS RESPUBLIKOJE 1918 – 1940 METAIS**

Magistro baigiamasis darbas

**Mokslinis vadovas –
prof. dr. S. Katuoka**

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJOS IR MOKSLAS LIETUVOS (VYTAUTO DIDŽIOJO) UNIVERSITETE	8
1.1. Tarptautinės teisės studijų ištakos Vyriausioje Lietuvos mokykloje	8
1.2. Mokslinis personalas	9
1.3. Mokymo planai, studentai ir studijos	13
1.4. Mokslo tiriamasis darbas ir ryšiai su užsieniu.....	15
2. LIETUVOS TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLO DARBŲ PROBLEMATIKA IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ SVARBA TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLO PLĖTOTEI	19
2.1. Lietuvos valstybės susikūrimo ir pripažinimo klausimas.....	19
2.2. Dr. D. Krivicko pažiūros į Nuolatinio tarptautinio teisingumo tribunolo vietą tarptautinio teisingumo raidoje	21
2.3. A. Jaščenkos teorinės nuostatos	23
2.4. Klaipėdos krašto teisinio statuso analizė teisininkų tarptautininkų tyrinėjimuose.....	26
2.5. Vilniaus krašto problemos vertinimo aspektai	28
2.6. Bylos Nuolatiniame Tarptautinio Teisingumo Tribunole	30
3. LIETUVOS VALSTYBĖS SUSIKŪRIMAS IR TARPTAUTINĖ TEISĖ	33
3.1. Tarptautiniai teisiniai valstybės požymiai	33
3.2. Lietuvos valstybės susikūrimas	38
3.3. Lietuvos tapsmas tarptautinės teisės subjektu	42
IŠVADOS	46
SANTRAUKA	49
SUMMARY	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53

ĮVADAS

Mūsų nagrinėjama tema „Tarptautinės teisės mokslo raida Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais“ yra pakankamai aktuali keliomis prasmėmis:

1) minėtas klausimas yra beveik visiškai netyrinėtas mūsų teisininkų darbuose (objektyvios ir subjektyvios priežastys: sovietiniu laikotarpiu tarptautinės teisės mokslo raida buvo neįmanoma, juo labiau nebuvo įmanomos objektyvios Lietuvos tarptautinės teisės istorijos studijos, ypač jei jos galėjo nušviesti nepriklausomos Lietuvos laimėjimus, kaip neišvengiamai būtų būtų Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Tribunole atveju; dabartinių teisės mokslo studijų objektas yra susijęs su pozityviosios teisės studijomis, kurios gali būti panaudojamos praktiniame darbe, o teisininkai tarptautininkai savo tyrinėjimų objektu pasirenka mūsų valstybei aktualias Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo, jos integracijos į Europos Sąjungą bei NATO temas);

2) mus domina Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų mokslinė, pedagoginė, praktinė veikla, jų pažiūros ir paieškos tarptautinės teisės srityje, šių paieškų rezultatai ir reikšmė bei įtaka lietuviškos tarptautinės teisės mokyklos formavimuisi;

3) minėto laikotarpio teisininkų tarptautininkų darbai šiandien įdomūs ne tik kaip teisinės kultūros palikimas, bet ir kaip galimas (netgi būtinas) teisės mokslotyros ir mokymo objektas;

4) Lietuvoje netrūksta mokslo darbų, kurie analizuoja kitų mokslo šakų: fizikos¹, matematikos², istorijos³ ir kt. raidą aptariamuoju laikotarpiu.

Daugiausiai dėmesio teisės mokslui ir jo studijoms Lietuvoje 1918-1940 m. skyrė teisės istorijos tyrinėtojai. Prof. M. Biržiška dar 1940 m. atkreipė dėmesį į Vyriausioje Lietuvos mokykloje (Vilniaus akademija (1579-1781 m.), Vyriausoji Lietuvos mokykla (1781-1803 m.), o nuo 1803 iki 1832 m. – Vilniaus Imperatoriškas universitetas) XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje veikusią tautų teisės katedrą ir joje dirbusius prof. J. Strojnovskį, S. Malevskį, I. Oldachovskį.⁴ Prof. M. Maksimaitis analizuodamas teisės studijas Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitete mūsų aptariamuoju laikotarpiu pažymėjo ten dirbusius teisininkus tarptautininkus – ord. prof. Aleksandrą Jaščenką, doc. dr. Domą Krivicką ir doc. Tada Petkevičių.⁵ Apie Teisių fakultetą ir jame

¹ Šenavičienė I. Fizikos raida Lietuvoje 1920-1940. Vilnius: Mokslas, 1982.

² Banionis J. Matematikos mokslo raida Lietuvoje 1920-1940 m. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

³ Lasinskas P. Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922-1940 metais. Vilnius: Vaga, 2003.

⁴ Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas 1579-1842 m.: vardų ir raštų atranka. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1940 P. 52-53.

⁵ Maksimaitis M. Teisių mokslai // Vytauto Didžiojo universitetas ir visuomenė 1922-2002. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002. P. 325-343; Maksimaitis M. Lietuvos universiteto teisių fakultetas: susikūrimas, ieškojimai ir atradimai // Teisė. 2001. Nr.39. P.69-85; Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Šenavičius A.

dirbusius teisininkus tarptautininkus prisiminimais dalijasi po Antrojo pasaulinio karo į užsienį emigravę universiteto dėstytojai (jų tarpe ir minėtas dr. D. Krivickas) ir studentai.⁶ Moksliniuose darbuose ir mokslo populiarinimo straipsniuose teisininkus tarptautininkus yra minėję ir kiti autoriai, tačiau tai daugiau tik informacinio pobūdžio žinios.⁷ Reikia pažymėti, kad tam tikrų pozityvių poslinkių nagrinėjama tema yra. Tai, pirmiausia, 2008 m. išleista R. Satkausko studija „Tarptautinis teisingumas ir Lietuva: Lietuvos bylos Nuolatiname tarptautinio teisingumo teisme“⁸, kurioje ne tik apžvelgiamos Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo susikūrimo aplinkybės, Lietuvos valstybės geopolitinė situacija, bet ir minėtame teisme priimtų sprendimų teisinė analizė, kuri svarbi ne tik to meto Lietuvos tarptautiniams santykiams, bet ir vėlesnei tarptautinės teisės raidai. Turime pažymėti, kad kai kuriuos nagrinėjamos temos apžvalginius klausimus Tartu universitete vykusioje tarptautinėje konferencijoje savo pranešime palietė V. Milašiūtė ir A. Bučnys.⁹ Taigi matome, kad nagrinėjama tema mokslinėje literatūroje yra beveik nepaliesta.

Mūsų nuomone ši tema įdomi tuo, kad galime nagrinėti Lietuvos teisininkų tarptautininkų mokslinį palikimą, prisiminti žymiausius Lietuvos teisininkus tarptautininkus sudėtingu Lietuvos istorijos laikotarpiu tarp dviejų Pasaulinių karų savo moksliniais tyrinėjimais, publikacijomis, praktine veikla prisidėjusiems ne tik prie šios teisės šakos mokslo plėtojimo Lietuvoje, bet ir prie sėkmingo mūsų valstybės interesų gynimo tarptautinėje arenoje. Šis magistro baigiamasis darbas leis daugiau sužinoti apie su Lietuva susijusią tarptautinės teisės istoriją, reikšmingą Lietuvos indėlį į tarptautinį teisingumą ir įtaką tarptautinės teisės raidai.

Magistro baigiamojo darbo tikslas ir uždaviniai, tyrimo objektas ir dalykas

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti tarptautinės teisės mokslo raidą Lietuvos Respublikoje 1918-1940 m., kuri leis pažvelgti į tarptautinės teisės vystymąsi konkrečiomis aplinkybėmis, atskirų mokslininkų indėlį. Šiam tikslui pasiekti iškėlėme šiuos **uždavinius**:

Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P.435-448; Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007 metais. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. P.137-141.

⁶ Lietuvos universitetas 1579-1803-1922. Čikaga: Lietuvių profesorių d-ja Amerikoje, 1972. P. 557-565.

⁷ Vansevičius S. Teisės fakulteto istorija. Vilnius: Justitia, 1997.; P. Kūris. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir tarptautinė teisė // Teisės problemos. 1998, Nr.1. P.13; Rukša A. Lietuvos universitetų istorija. Čikaga: Lietuvos profesorių d-ja Amerikoje, 1972 ir kt.

⁸ Satkauskas R. Tarptautinis teisingumas ir Lietuva: Lietuvos bylos Nuolatiname tarptautinio teisingumo teisme. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.

⁹ Milašiūtė V., Bučnys A. The Lithuanian tradition of International law scholarship // Baltic Yearbook of International Law. 2007. Vol.7.

- 1) apžvelgti tarptautinės teisės studijų ištakas Vyriausioje Lietuvos mokykloje ir įvertinti tarptautinės teisės studijas, mokslo tiriamąjį darbą ir ryšius su užsieniu Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitete;
- 2) iširti ir išanalizuoti nagrinėjamo laikotarpio tarptautinės teisės mokslininkų darbų problematiką ir jų tyrimų svarbą tarptautinės teisės mokslo ir istorijos plėtotei Lietuvoje;
- 3) įvertinti Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Tribunole priimtų sprendimų Lietuvos valstybės naudai reikšmingą indėlį į tarptautinį teisingumą ir įtaką tarptautinės teisės raidai;
- 4) pateikti modernių laikų Lietuvos valstybės susikūrimo tarptautinės teisės požiūriu analizę remiantis Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų darbais ir šiuolaikine tarptautinės teisės literatūra.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas ir dalykas – Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universiteto teisininkų tarptautininkų pedagoginė, mokslinė veikla bei tarptautinės teisės mokslo darbų problematika ir mokslinių tyrimų svarba tarptautinės teisės mokslo plėtotei Lietuvoje.

Magistro baigiamojo darbo struktūra

Magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje „Tarptautinės teisės studijos ir mokslas Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitete“ apžvelgiama tarptautinės teisės studijų ištakas Vyriausioje Lietuvos mokykloje, analizuojama tarptautinės teisės studijų pradžia 1922 m. įkurtame Lietuvos universitete. Taip pat, skiriamas dėmesys universiteto mokslo darbuotojams, paminint pagrindinius jų parašytus mokslinius darbus, tiriami mokymo planai, apžvelgiami studentų diplominiai darbai, mokslo tiriamasis darbas ir universiteto ryšiai su užsieniu.

Antroje dalyje „Lietuvos tarptautinės teisės mokslo darbų problematika ir mokslinių tyrimų svarba tarptautinės teisės mokslo plėtotei“ analizuojamos svarbiausios mokslinių tyrimų problemos, kurios yra susiję ir su to laikotarpio politinėmis realijomis. Tai – Lietuvos valstybės tarptautinio teisinio subjektiškumo problema, tarptautinės teisės ir valstybinės teisės santykis, valstybių pripažinimo teorijos, kurios lyginamos su šiuolaikinių mokslininkų tyrimais. Kita tema – Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Tribunolo vieta tarptautinio teisingumo raidoje. Taip pat aptariama A. Jaščenkos propaguota Pasaulinės Sąjungos idėja, Klaipėdos krašto teisinis statusas ir vertinimas teisininkų tarptautininkų tyrinėjimuose. Mūsų nagrinėjamo laikotarpio teisininkų tarptautininkų darbai neatsiejami nuo Lietuvos – Lenkijos santykių realijų sprendžiant Vilniaus krašto problemą, taip pat paliečiamos Baltijos valstybių teisės problemos.

Trečioje dalyje „Lietuvos valstybės susikūrimas ir tarptautinė teisė“ lyginamuoju aspektu (Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų ir šiuolaikinių teisininkų tarptautininkų) analizuojami tarptautiniai teisiniai valstybės požymiai, modernios Lietuvos valstybės susikūrimas ir tapsmas tarptautinės teisės subjektu.

Tyrimo metodai

Šiame magistro baigiamajame darbe formuluojamos išvados buvo gautos kompleksiskai taikant įvairius mokslinio tyrimo metodus. Pirmiausia empiriniai metodai: biografinis, dokumentų analizės, kontent – analizės. Teoriniai metodai: analizės, apibendrinimo, dedukcijos, lyginamojo istorinio, sisteminės analizės. Šie tyrimo metodai išsiskiria tuo, kad nagrinėjama ne tik teisinio, bet ir, tam tikra prasme, istorinio pobūdžio tema.

Be paminėtų metodų, naudotas chronologinis, lingvistinis ir kiti metodai.

Naudotų šaltinių apžvalga

Rašydami šį darbą, panaudojome kuo daugiau mums prieinamos ir suprantamos teisinės literatūros, kuri galėtų būti susijusi su nagrinėjama tema. Paminėsime tik pagrindinius šaltinius, kurie turėjo didžiausią reikšmę nagrinėjant mūsų pasirinktą temą.

Pirmąjį temos klausimą apžvelgėme pasinaudodami profesorių M. Biržiškos, A. Janulaičio, M. Maksimaičio, A. Jaščenkos, M. Römerio, docentų D. Krivicko, T. Petkevičiaus darbais. Apie tarptautinės teisės studijas Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitete informaciją gavome iš įvairaus laikotarpio „Teisių fakulteto programų“, „Vytauto Didžiojo universiteto žinių“, „Teisininkų kalendorių“, Lietuvos centrinio valstybinio archyvo fondų.

Nagrinėdami klausimus, susijusius su tarptautinės teisės mokslinių tyrimų problematika Lietuvos Respublikoje, ištyrėme ir išanalizavome dr. G. Rutenbergo, dr. L. Natkevičiaus darbus, dr. D. Krivicko mokslinį palikimą, manome, neįkainojamos vertės, J. Robinzono „Klaipėdos krašto konvencijos komentarą“, A. Jaščenkos „Konstitucinės tarptautinės teisės“ kursą ir kitus darbus. Lyginamojoje analizėje pasinaudojome prof. V. Vadapalo, akad. P. Kūrio, dr. D. Žalimo, M. Akehurst, P. Malanczuk darbais.

Nagrinėdami „Lietuvos valstybės susikūrimo ir tarptautinės teisės“ klausimą, rėmėmės ne tik mūsų minėtais Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkais tarptautininkais, bet ir M. Römerio konstitucinės teisės tyrimais, P. Leono, P. Kūrio, Z. Petrausko, D. Žalimo ir kitų minėtų teisininkų darbais.

Naudingos medžiagos mūsų tyrimų lyginamajai analizei gavome iš I. Brownlie, J. Klabbers, J. Sozanski, M. N. Shaw, S. Rosenne, rusų teisininkų tarptautininkų ir kitų darbų. Be to, darbe panaudojome diplomato P. Klimo atsiminimus, istorikų A. Senn, Z. Ivinskio darbus.

Svarbią vietą panaudotų šaltinių sąrašė užima Lietuvos Respublikos teisės aktai, tiesiogiai susiję su mūsų nagrinėjama tema.

Darbe pasinaudojome tarptautinės teisės dokumentais, kuriuos radome įvairiuose dokumentų rinkiniuose.

Rašydami šį darbą naudojome Mykolo Romerio universiteto, Kauno apskrities viešosios bibliotekos retų spaudinių skyriaus, Kauno technologijos universiteto retų spaudinių skyriaus fondais. Kryptingą literatūros paiešką palengvino 1922-1940 m. ėjęs Teisės mokslų ir praktikos laikraštis „Teisė“. Beveik visi Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų išleisti leidiniai yra sukaupti mūsų namų bibliotekoje.

Mūsų nagrinėjamas laikotarpis dažnai vadinamas tarpukario laikotarpiu, tačiau mes laikomės teisės istoriko V. Andriulio pateiktos terminologijos ir vadiname tai Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Magistro baigiamajame darbe Lietuvos, o nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas vadinamas Universitetu (trumpinimas VDU), o nuo 1940 iki 1944 m. – Vilniaus universitetu, o Vilniaus akademija –Vyriausioji Lietuvos mokykla. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas (kartais Hagos teismas) trumpinamas NTTTT.

1. TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJOS IR MOKSLAS LIETUVOS (VYTAUTO DIDŽIOJO) UNIVERSITETE

1.1. Tarptautinės teisės studijų ištakos Vyriausioje Lietuvos mokykloje

Iš laiko retrospektyvos nagrinėdami bet kurią teisės mokslo problemą Lietuvoje visada ją siejame su universitetu. Pirmosios žinios apie teisės studijas Vilniaus universitete (Vilnius akademijoje) siejamos su 1641 m., kai Teisės fakulteto fundatorius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris Karolis Sapiega paskyrė universitetui Počiajevičių dvarą (Oršos pavietas) su 16 kaimų. Per metus iš dvaro surinkta 30 tūkst. auksinų buvo skirta Teisės fakultetui, kuris vadinosi Schola Sapeichana.¹⁰ 1781 m. Vilniaus akademiją reorganizavus į LDK Vyriausiąją Lietuvos mokyklą joje įsteigta moralinių mokslų kolegija (t.y. Humanitarinių mokslų fakultetas).

Tarptautinės teisės studijos Vyriausioje Lietuvos mokykloje siejamos su teologu, teisininku, Vilniaus vyskupu Jeronimu Stroinovskiu (1752-1815 m.), kuris 1783 m. Krokuvoje įgijo teologijos ir teisės doktoratus. Šioje mokykloje prof. J. Stroinovskis skaitė prigimtinės ir tautų teisės kursą. Turime pažymėti, kad 1785 m. jis parašė vadovėlį „Prigimtinės, politinės teisės, politinės ekonomijos ir tautų teisės mokslas“ (J. Srojnowski „Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodow“ Wilno 1785)¹¹, kuris susilaukė net 7 laidų ir buvo išverstas į rusų kalbą. Nagrinėdamas tarptautinę teisę, aiškiai veikiamas tuo metu tarptautinės teisės moksle vyraujančių prigimtinės teisės šalininkų pažiūrų, J. Stroinovskis pasisakė už kiekvienos tautos savarankiškumą ir nepriklausomybę. „Kiekviena tauta turi teisę, kad turtų neliestų, gintis nuo užpuolikų, prirėkus susitarti su kita tauta dėl pagalbos ir tarpusavio naudos“.¹² Manydamas, kad taika tarp tautų yra prigimtinė būseną, jis skyrė teisėtus nuo neteisėtų karų, o tautą, kuri pradeda karą prieš kitą tautą, laikė priešu pačiai sau. J. Stroinovskis buvo prieš neteisybę tautos atžvilgiu, kai jai ką nors primeta kitos, stipresnės tautos, smerkė kišimąsi į kitos tautos vidaus reikalus ir įstatymų leidybą. Jis pasisakė prieš sutarčių laužymą ir jų nevykdymą.¹³ Tokios profesoriaus pažiūros buvo neatsitiktinės, kadangi tuo metu Abiejų Tautų Respublika (Żečpospolita) buvo atsidūrusi politinėje krizėje ir kaimyninės valstybės buvo pasiruošusios ją galutinai pasidalinti. Minėtą kursą, remdamiesi profesoriaus vadovėliu, vėlesniais laikais dėstė Simonas Malevskis (1759-1832 m.)¹⁴, o 1817-1819 m. jį pavadavo Motiejus Stankevičius (1890-1952 m.). Anot M. Biržiškos, Tautų teisės katedra

¹⁰ Vilniaus universiteto istorija 1579-1994. Vilnius: Valst. leidybos centras, 1994. P.92.

¹¹ Ten pat, p.121.

¹² Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007 metais. P.73.

¹³ Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas 1579-1842 m.: vardų ir raštų atranka. P.50-51.

¹⁴ Janulaitis A. Ignas Danilavičius. // Teisių fakulteto darbai. Kaunas. Spindulys, 1932. T.1. P. 638-639.

nyko, jos nebeišgelbėjo ir iš studijų užsienyje grįžęs mėgiamiausias A. L. Cappelli mokinys Ignas Oldachovskis, kuriam 1821 m. mirus, tautų teisės katedra visiškai nustojo gyvuoti.¹⁵ 1832 m. carinė Rusija uždarė Vilniaus universitetą kaip pagrindinį tautinės, politinės minties ir pasipriešinimo okupacijai židinį.

Darome išvadą, kad tarptautinės teisės studijos Vilniaus universitete buvo pagrįstos prigimtinės teisės teorija, kurios svarbiausi principai susiformavo ne iš kokio nors valingo žmogaus pasirinkimo ar sprendimo, bet iš teisingumo principų. Tuo metu tarptautinėje teisėje besiformuojančios pozityvizmo šaknys tuometinių Lietuvos mokslininkų dar nebuvo pasiekusios.

1.2. Mokslinis personalas

Uždarius Vilniaus universitetą, nutrūko beveik 200 metų trukęs teisininkų ruošimas Lietuvoje. Neturėdamas aukštosios mokyklos jaunimas teisės studijas pasirinkdavo Rusijos, Lenkijos, Vokietijos, Prancūzijos universitetuose. Studentai iš Lietuvos, pasirinkę teisės studijas, susipažindavo su to meto kitų valstybių teisės mokyklomis, perimdavo ten vyravusias mokslo teorijas. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje daugelis studentų, įgiję universitetinį teisinį išsilavinimą Rusijos gubernijose, dirbo praktinį teisininkų darbą.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvai pradėjus nepriklausomybės atkūrimo darbus, išryškėjo teisininkų trūkumas. Geriausiai situaciją apibūdina žymiausio Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininko prof. M. Römerio (1880-1945 m.) žodžiai: „Neturėjome nei valstybės, nei bendrosios mokyklos, nei profesionalių mokslininkų, nei mokslo priemonių ir mokslo literatūros, nei patalpų, nei mecenatų ir turtingos visuomenės. Visa tai turėjome kurti iš naujo ir beveik vienu metu, staiga, vulkaniškai, turtingi tikrai pasiryžimu ir entuziazmu bei savo žmoniškos medžiagos jėga“.¹⁶ M. Maksimaičio duomenimis, pirmasis Lietuvos teisingumo ministras P. Leonas savo žinioje teturėjo tik 20 lietuvių teisininkų, kita tiek Lietuvoje gyvenusių kitų tautybių šios specialybės atstovų, kurie dažniausiai nemokėjo lietuviškai kalbėti, juo labiau rašyti.¹⁷ Vienas pirmųjų atkurtos Valstybės Tarybos priimtų įstatymų buvo Vilniaus universiteto statutas (1918 gruodžio mėn. 5 d.), kuriame Teisių skyriuje buvo numatyta tautų teisės katedra. Tačiau Vilnių okupavus bolševikams, o vėliau lenkams, universitetas nepradėjo veikti. Vykstant aršioms nepriklausomybės kovoms, teisininkų ruošimas nusikėlė į 1920 m., kai Kaune buvo įkurti Aukštieji Kursai. Suorganizuoto teisių skyriaus mokslo programoje 1921 m. pavasario semestre buvo numatytas dėstyti tarpvalstybinės teisės

¹⁵ Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas 1579-1842 m. Vardų ir raštų atranka. P.52-53.

¹⁶ VDU žinios. Kaunas: Spindulys, 1937. Nr.1-5. P.4.

¹⁷ Maksimaitis M. Lietuvos universiteto teisių fakultetas: susikūrimas, ieškojimai ir atradimai. P.70.

kursas, kurį skaitė teisės istorikas Augustinas Janulaitis (1878-1950 m.).¹⁸ 1922 m. vasario 16 d. įkūrus Universitetą Kaune, o kovo 24 d. priėmus Lietuvos universiteto statutą penkiolikoje Teisų fakulteto katedrų tarpe buvo nurodyta tarptautinės teisės katedra¹⁹, kuri vėlesniuose Universiteto priimtuose teisės aktuose išliko iki 1940 m. Sovietų Sąjungos okupacijos. Mūsų ištirti šaltiniai parodo, kad 1922-1940 m. universiteto teisininkai tarptautininkai skaitė tarptautinės teisės, privatinės tarptautinės teisės, ekonominės tarptautinės teisės, Klaipėdos statuto kursus (duomenų apie seminarus nėra) ir vedė minėtų dalykų seminarus. Kaip jau buvo anksčiau pastebėta, besikuriančiame universitete trūko kompetentingų tarptautinės teisės specialistų. Dauguma fakulteto dėstytojų buvo baigę studijas carinės Rusijos universitetuose ir jų specializacija daugiausiai buvo baudžiamoji, civilinė, valstybinė teisė. Tokį kompetentingų kadro trūkumą turėjo užpildyti kviestiniai profesoriai. 1924 m. dėstyti tarptautinę teisę į Universitetą buvo pakviestas rusų prof. Aleksandras Jaščenka (1877-1934 m.). Jis buvo baigęs Maskvos universitetą, o 1913 m. Maskvos universiteto teisės fakultetas jam pripažino daktaro laipsnį. 1909-1912 m. jis Tartu universitete ėjo ord. prof. pareigas. A. Jaščenkos asmuo Universitete buvo priimtas nevienareikšmiškai. Tam pasipriešino kai kurie fakulteto profesoriai.²⁰ 1984 m. Maskvos Lomonosovo universitete Grigorij Starodubcev apgynė daktaro disertaciją „Вклад русских ученых второй половины XIX - начала XX вв. в прогрессивное развитие науки международного права“. Plačiau analizuodamas to laikotarpio rusų teisininkų tarptautininkų veiklą, jis pažymėjo, kad 1905 m. sausio mėnesį pasirodžiusiame 342 žymiausių mokslininkų pasirašytame pareiškime „Записки о нуждах просвещения“ buvo konstatuojamas neatidėliotinas Rusijos politinės santvarkos pasikeitimo būtinumas. Teisininkų tarptautininkų V. Geseno, V. Grabar, B. Noldes ir kitų tarpe figūruoja ir A. Jaščenkos pavardė.²¹ Kyla klausimas, kodėl nepraėjus nei dešimt metų A. Jaščenka apgina disertaciją Maskvos universitete? Tikėti tuo, kad caro valdžia pareiškimą užmiršo, būtų per daug naivu. Manome, kad carinės valdžios palankumą jis užsitarnavo išleisdamas valdžios politiką ypač Suomijos klausimu pateisinančią studiją „Теория федерализма“ (1912 m.). Savo veikale jis įrodinėjo, kad Rusijos valdžia su suomiais elgiasi teisėtai, pasisakė prieš tautinę decentralizaciją, neigė Rusijos federalizmą, autonomiją ir pan. Tokiu būdu iš monarchizmo priešininko jis tapo jo politikos gynėju. Po Spalio perversmo Rusijoje pasitraukė į užsienį, kur leisdamas laikraštį „Новая Русская

¹⁸ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita. 1922.02.16-1924.06.15. Kaunas. 1925. P.101.

¹⁹ Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007 metais. P.137.

²⁰ Janulaitis A. Apie p. Jaščenkos kandidatūrą į Lietuvos universiteto profesorius // Lietuvos žinios. 1924. Nr.239. P-1.

²¹ Стародубцев Г. Вклад русских ученых второй половины XIX - начала XX вв. в прогрессивное развитие науки международного права. Автореферат. Издательство Московского Университета. С.10.

knyga“, teigė norįs suvienyti inteligentus Rusijoje ir užsienyje.²² Tokios minėto profesoriaus savybės nepatiko kai kuriems Lietuvos universiteto profesoriams. Manome, buvo saugomasi, kad per Lietuvoje dirbančius rusus emigrantus nebūtų įtakojamas krašto politinis gyvenimas. Tolesnė įvykių raida parodė, kad A. Jaščenka 1924 m. pradėjęs rusų kalba dėstyti tarptautinę teisę į krašto politinį gyvenimą nesikišo, o atsidėjo pedagoginei ir mokslinei veiklai. Dirbdamas universitete jis ne tik parengė dėstomų dalykų programas, parašė ne vieną straipsnį tuo metu populiariuose leidiniuose, bet 1931 m. išleido solidų tarptautinės teisės kursą „Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė“.²³ Įdomu pažymėti tai, kad minimos knygos prakalboje profesorius padėkojo „fakulteto spaudinių redaktoriui prof. A. Janulaičiui už naudingus nurodymus spausdinant mano knygą“.²⁴

Reikia pažymėti, kad tai nebuvo pirmoji tarptautinės teisės knyga lietuvių kalba. 1921 m. kunigas Jonas Skruodys Vilniuje išleido knygą „Tarptautinė teisė“. Tačiau tai tegalima laikyti tik teisės populiarinimo ir kai kurių sąvokų aiškinimo leidiniu, kuris išliekamos, o tuo labiau mokslinės, vertės neturi.²⁵

Analizuodami Lietuvos universiteto 1926 m. rudens semestro „Paskaitų apžvalgą“ matome, kad šalia A. Jaščenkos lyginamosios tarptautinės teisės kursą vienerius metus dėstė kviestinis vengrų kilmės ord. profesorius E. Balogha's.²⁶

1934 m. birželio 10 d. profesorius A. Jaščenkai Berlyne mirus, universitete tarptautinės teisės kursą pradėjo dėstyti Lietuvos universiteto absolventas Domas Krivickas (1905-1999 m.) (baigė universitetą 1929 m.). Kaip jaunas ir perspektyvus teisininkas, jis gilino žinias Kaeno, Paryžiaus, Kelno, Berlyno universitetuose ir Tarptautinės teisės akademijoje Hagoje.²⁷ Įvairiose teisės mokyklose įgytos žinios buvo pagrindas, kuomet remdamasis, D. Krivickas 1932 m. gegužės 30 d. Vytauto Didžiojo universitete apgynė daktaro disertaciją „Nuolatinis tarptautinio teisingumo tribunolas“ ir tais pačiais metais įgijo daktaro laipsnį.²⁸ Tarptautinės teisės kursą kaip docentas, o vėliau e. ord. prof. D. Krivickas Universitete (nuo 1940-1944 m. Vilniaus Universitete) dėstė 1934-1944 m., Klaipėdos Statutą 1932-1939 m., teisės enciklopediją 1933-1944 m. Be to, tarptautinę teisę jis dėstė Karininkų aukštesniuosiuose kursuose. Jis neapsiribojo vien pedagogine veikla: kaip

²² Janulaitis A. Apie p. Jaščenkos kandidatūrą į Lietuvos universiteto profesorius. P.1.

²³ Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. Kaunas: Spindulys, 1931. T.1. T.2.

²⁴ Ten pat. p.723.

²⁵ Skruodys J. K. Tarptautinė teisė. Vilnius. 1921. P.119.

²⁶ Lietuvos universitetas. 1926 metų pavasario semestro paskaitų apžvalga. Kaunas: Valstybė, 1926. P.14; Lietuvos universitetas. 1926 metų rudens semestro paskaitų apžvalga. Kaunas: Valstybė. 1926. P.18.

²⁷ Lietuvių enciklopedija. Lietuvių enciklopedijų leidykla. Boston: Mass., 1958. T.8. P.163.

²⁸ Vytauto Didžiojo universiteto penkių veikimo metų apyskaita. Kaunas: Valstybė, 1933. P.221.

Užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas, dalyvavo šiose tarptautinėse bylose: *Panevėžio – Saldutiškio geležinkelio* tarp Lietuvos ir Estijos Hagos tribunole, Telšių – Kretingos geležinkelių statybos tarp Lietuvos ir Danijos Hagos konsiliacijos komisijoje ir dėl Lietuvos pilietybės atėmimo kai kuriems asmenims tarp Lietuvos ir Vokietijos arbitražo teisme Berne, o taip pat ir politinėse konferencijose: derybose su Lenkija Augustave (1938 m.), dėl Klaipėdos krašto perleidimo Vokietijai Berlyne (1939 m.), dėl tarpusavio pagalbos pakto sudarymo su Rusija Maskvoje (1939 m.). Nuo 1941 iki 1944 m. buvo Vilniaus universiteto prorektorius.²⁹

Kitas Teisių fakulteto teisininkas tarptautininkas – Tadas Petkevičius (1893-1964 m.). Pradėjęs teisės studijas Maskvos universitete, nespėjo išlaikyti valstybinių egzaminų, kuriuos 1927 m. išlaikė Lietuvos universitete Teisių fakultete. M. Maksimaičio teigimu, tai padaryti Teisių fakulteto taryboje buvo nepaprasta. „Fakulteto taryba į šį dalyką žiūrėdama neformaliai, nustatė privalomas mokslo disciplinas, iš kurių diplominius egzaminus turėjo išlaikyti visi pretendentai, taip pat papildomas – kiekvienam pretendentui formaliai“.³⁰ Tais pačiais metais paliktas dirbti asistentu, nuo 1928 m. einančiu docento pareigas, o nuo 1930 m. docentu prekybinei teisei. Be to, nuo 1935 m. vedė tarptautinės teisės seminarą.³¹ 1941-1944 m. perkėlus universitetą į Vilnių, ėjo ord. prof. pareigas ir dėstė tarptautinę privatinę teisę. Be akademinio darbo, T. Petkevičius užėmė atsakingas pareigas valstybės tarnyboje: XII ministrų kabineto reikalų vedėjas, Londono pasiuntinybės patarėjas, Užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas, o nuo 1928 m. konsultantas, Žemės banko juriskonsultas, Klaipėdos komisijos prie ministrų kabineto narys (1934-1939 m.). Ne vienose tarptautinėse derybose, kaip užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas, buvo Lietuvos delegacijų sudėtyje: 1925 m. derybose su Lenkija Kopenhagoje, 1925 m. derybininkas su Vatikanu dėl konkordato parengimo, 1926 m. derybose dėl prekybos sutarties su SSRS ir pan.³² Kaip Užsienio reikalų ministerijos konsultantas, T. Petkevičius dalyvavo beveik visose svarbesnėse bylose, spęstose tarptautinėse instancijose. *Lentvario – Kaišiadorių geležinkelio eismo* byloje su Lenkija Ministro Pirmininko ir užsienio reikalų ministro pavedimu rengusioje šiuo klausimu oficialią nuomonę T. Petkevičius dalyvavo Valstybės tarybos komisijos sudėtyje, kartu su S. Šilingu ir M. Römeriu³³, *Panevėžio-Saldutiškio geležinkelio* tarp Lietuvos ir Estijos, dėl mokėjimų už tiltus su

²⁹ Lietuvių enciklopedija. T.8. P.164.

³⁰ Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007 metais. P.163.

³¹ Vytauto Didžiojo universiteto 1935 m. pavasario semestro kalendorius. Kaunas: Spindulys, 1935. P.92.

³² Žalys V. Lietuvos diplomatijos istorija (1925-1940). Vilnius: Versus aureus, 2007. T.1. P. 58, 104, 192, 208.

³³ Maksimaitis M. Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P.194.

Danija, *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byloje su Klaipėdos konvencijos signatarais. Jis prisidėjo prie to, kad minėtose bylose Lietuva faktiškai laimėjo.

Nagrinėtoje literatūroje randame tai, kad universitetą perkėlus į Vilnių 1941-1944 m. tarptautinę teisę dėstė asistentas A. Šimkus, tačiau tikslesnių duomenų neturime.³⁴

1.3. Mokymo planai, studentai ir studijos

Tarptautinės teisės studijos Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitete buvo studijuojamos VII-VIII semestruose, t.y. paskutiniame teisės studijų kurse. Mūsų padaryta Lietuvos universiteto „Paskaitų apžvalgų“, „Paskaitų tvarkaraščių“ ir „Vytauto Didžiojo universiteto kalendorių“ analizė leidžia daryti išvadas, kad teorinės tarptautinės (kai kuriais metais vadinamos tarpvalstybinės) teisės paskaitos viename semestre trukdavo 4 val. per savaitę, o seminarams būdavo skiriama 1 val. Turime atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės teisės kursui tuometiniame universitete skiriama nemažai valandų (nuo 4 iki 10 teorinių val. ir 1 seminaro val.). Be to, minėtų tvarkaraščių analizė leidžia teigti, kad studijos vykdavo vakarais ir šeštadieniais taip pat iš praktinio reikalo, nes dienomis studentai dirbo.

1 lentelė. Tarptautinės teisės kurso studijos Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitete

Metai	Dėstytojas	Kursas / val.	Seminaras / val.	Rudens semestras	Pavasario semestras
1925	ord. prof. A. Jaščenka	Tarptautinė teisė / 4			✓
1926	ord. prof. E. Baloghas	Klaipėdos teisė / 2		✓	
		Lyginamoji tarptautinė teisė (neprivaloma) / 1			✓
	ord. prof. A. Jaščenka	Tarpvalstybinė teisė / 4		✓	
			Tarpvalstybinė teisė / 1	✓	
		Privatinė tarpvalstybinė teisė / 2		✓	
		Tarptautinė teisė / 4			✓
			Tarptautinė teisė / 1		✓
Privatinė tarptautinė teisė / 2			✓		

³⁴ Lietuvos universitetas 1579-1803-1922. P.562.

1927	ord. prof. E. Baloghas	Klaipėdos teisė / 2			✓	
	ord. prof. A. Jaščenka	Tarpvalstybinė teisė / 4			✓	
			Tarpvalstybinė teisė / 1			✓
		Privatinė tarpvalstybinė teisė / 2				✓
		Ekonominė tarptautinė teisė / 2				✓
1933	vyr. asist. D. Krivickas	Klaipėdos statutas / 1		✓		
	ord. prof. A. Jaščenka	Tarptautinė teisė / 6		✓		
1934	doc. D. Krivickas	Klaipėdos statutas / 1			✓	
		Tarptautinė teisė / 4		✓		
	ord. prof. A. Jaščenka	Tarptautinė teisė / 6				✓
1935	doc. D. Krivickas	Tarptautinė teisė / 4			✓	
		Klaipėdos krašto statutas / 1				
	doc. T. Petkevičius		Tarptautinė teisė / 1			✓
1936	doc. D. Krivickas	Klaipėdos krašto statutas / 1			✓	
		Tarptautinė teisė / 4				✓
	doc. T. Petkevičius		Tarptautinė teisė / 1			✓
1939	doc. D. Krivickas	Tarptautinė teisė / 4		✓		
		Klaipėdos krašto statutas / 1				✓
		Tarptautinė teisė / 4				
	doc. T. Petkevičius		Tarptautinė teisė / 1	✓		

Panagrinėję šiandieninių tarptautinės teisės studijų kursą Mykolo Romerio, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose, darome išvadą, kad dabartinės studijos yra labiau specializuotos ir bendrajam kursui skiriama mažiau studijų laiko. Kyla klausimas – kodėl? Manytume, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos geopolitinė padėtis vertė šiai studijų kryptį skirti daugiau dėmesio, nes ne vienas Teisių fakulteto studentas be studijų dirbo praktinį darbą Lietuvos valdžios institucijose ir teorinės žinios jiems buvo labai svarbios.

Mes išnagrinėjome Teisių fakulteto tarptautinės teisės programas. 1931-1932 m. tarptautinės teisės programą, remdamasis prieš metus išleistu tarptautinės teisės kursu „Tarptautinės teisės

kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė“ dėstė ord. prof. A. Jaščenka. Beje, universitete paruošta tarptautinės teisės programa beveik identiškai atitiko knygos turinį.³⁵ Turime pažymėti tai, kad mums nepavyko rasti vėlesnių tarptautinės teisės programų, todėl galime manyti, kad vėlesni dėstytojai naudojosi A. Jaščenkos parengta programa.

Teisinių tarptautininkų garbei reikia pasakyti ir tai, kad jie paruošė nemažą būrį teisės specialistų, kurie domėjosi tarptautinės teisės problemomis, vėliau sėkmingai dirbo Lietuvos diplomatinėje tarnyboje, užėmė atsakingas pareigas valstybės tarnyboje. Susipažinę su archyvuose sukaupta medžiaga matome, kad tarptautinės teisės katedros dėstytojai vadovavo studentų diplominiams darbams, kurie apėmė aktualiausias kraštui ir pasauliui tarptautinės teisės temas. Galėtumėme paminėti V. Šarausko 1926 m. diplominį darbą „Lietuvos valstybės tarptautinės sutartys 1920 - 1926 m.“, O. Finkelšteino darbą „Tarptautinė privatinė teisė Lietuvoje“, K. Karecko „Mažumų teisės ir Tautų Sąjunga“, J. Gauryliaus „Baltijos santarvė“, L. Lapinsko „Balkanų santarvė“, I. Kaco „Taikinamoji procedūra Tautų Sąjungoje“, J. Dainausko „Tarptautinė policija“, Ch. Levinsino „Nusiginklavimo problemos“, J. Zovės „Jūrų teisė Lietuvoje“, A. Andrašiuo „Tarptautinis valstybių ir vyriausybių pripažinimas“³⁶ ir kitus. Pažymime, kad studentų diplominiams darbams buvo suformuluota keletas pagrindinių reikalavimų: tema profesoriui patarus turi būti aiškiai apibrėžta, studentas turėjo naudoti mokslo literatūrą, būti susipažinęs su mokslo darbo metodika, darbą vertino prižiūrintis dėstytojas ir dar vienas fakulteto dekanas paskirtas dėstytojas, o kilus nesutarimams dekanas skirdavo dar vieną dėstytoją. Tiesa, oficialaus darbo gynimo nebuvo, jį skaitydavo dekanas paskirti dėstytojai, o jo apimtis nebuvo didelė (apie 20 puslapių).³⁷

1.4. Mokslo tiriamasis darbas ir ryšiai su užsieniu

Be pedagoginio darbo, kuris neretai dar buvo derinamas su valstybės tarnyba, teisininkai tarptautininkai savo pažiūras dėstė išleistuose paskaitų kursuose, monografijose, žurnaluose, laikraščiuose, Universiteto Teisės fakulteto leidžiamuose „Teisių fakulteto darbuose“. Šioje dalyje mes tik paminėsime, kokius klausimus darbuose nagrinėjo Universiteto mokslininkai, nes platesnę

³⁵ Teisių fakulteto programos. 1931-1932 m. Nr. 9. Ord. prof. A. Jaščenka. Tarptautinė teisė. Kaunas: Raidė, 1931.

³⁶ Šarauskas V. Lietuvos valstybės tarptautinės sutartys 1920 - 1926 m. // Lietuvos centrinis valstybinis archyvas. 1926. F. 154-13; Finkelšteinas O. Tarptautinė privatinė teisė Lietuvoje // LCVA. 1926. F 72-494; Kareckas K. Mažumų teisės ir Tautų Sąjunga // LCVA. 1929. F 54-11; Gaurylius J. Baltijos santarvė // LCVA. 1936. F 12-1108; Lapinskas L. Balkanų santarvė // LCVA. (1926. F 12-116), Kacas I. Taikinamoji procedūra Tautų Sąjungoje // LCVA. 1933. F 12-1113; Dainauskas J. Tarptautinė policija // LCVA. 1933. F 12-1119; Levinsinas Ch. Nusiginklavimo problemos // LCVA. 1935. F 12-1118; Zovė J. Jūrų teisė Lietuvoje // LCVA. 1936. F- 12-1130; Andrašiuonas A. Tarptautinis valstybių ir vyriausybių pripažinimas // LCVA. 1936. F 12-1105.

³⁷ Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007. P.162.

analizę pateiksime kitose magistrinio darbo dalyse. „Teisių fakulteto darbu“ VI tome randame A. Jaščenkos straipsnį „Diplomatinių agentų civilinis teisingumas“.³⁸ Kaip mokslo populiarinimo straipsnį, reikėtų laikyti 1929 m. mėnesiniame kultūros žurnale „Vairas“ išspausdintą profesoriaus straipsnį „Diplomatinė pasaulinės sąjungos organizacija“. A. Jaščenkos mirtis neleido jam įgyvendinti tikslo – parengti planuose buvusių administracinės, privatinės, ekonominės tarptautinės teisės kursų leidinius.

Kitas, ne mažiau svarbus darbas, parodantis universiteto teisininkų tarptautininkų pažiūras, jų analizuojamų problemų svarbą, erudicijos mastą, gerą tuometinės tarptautinės teisės literatūros žinojimą, siejamas su universiteto auklėtiniu, vieninteliu Universitete apgynusiu tarptautinės teisės daktaro disertaciją, dr. D. Krivicku. Jo disertacijos tema – „Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas“, kurios pagrindu 1935 m. buvo išleista monografija.³⁹ Tiesa, tolesnės D. Krivicko mokslinės studijos buvo susijusios ne tik su tarptautinės, bet ir konstitucinės teisės mokslinėmis problemomis. 1934 m. gegužės 5 d. D. Krivickas VDU Teisės fakultetui pateikė habilitacijos darbą „Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą“.⁴⁰

Kiek mažiau mums žinomas doc. T. Petkevičiaus mokslinis palikimas. Daug dirbdamas valstybės tarnyboje, Žemės ūkio banke, konsultuodamas Užsienio reikalų ministeriją svarbiausiose tarptautinėse bylose T. Petkevičius prisidėjo prie tarptautinės teisės plėtojimo kaip praktikas. 1932 m. „Teisių fakulteto darbu“ VI tome išdėstyta jo nuomonė apie Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūrą.⁴¹ Pasinaudodamas Lietuvos Valstybės Konstitucijos nuostatomis, Klaipėdos krašto konvencija, Klaipėdos Krašto Statutu, Vokietijos, Šveicarijos konstitucijomis ir tų valstybių praktika, pasiremdamas prancūzų teisininkais konstitucionalistais M. Hauriou, A. Esmein ir vokiečių teisininku J. Hatshek jis prieina išvadą, kad Lietuvos Vyriausybė turi teisę vykdyti Klaipėdos krašto organų veiklos priežiūrą, o pastariesiems nevykdant teisės aktais nustatytų pareigų, imtis reikiamų priemonių.⁴² Tokia autoriaus nuomonė buvo patvirtinta 1932 m. rugpjūčio 11 d. NTTTT priimtame *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* bylos sprendime.

Norime atkreipti Jūsų dėmesį, kad per du veiklos dešimtmečius Universitete lankėsi keletas užsienio universitetų profesorių ir skaitė paskaitas įvairiais tarptautinės teisės klausimais. Galime

³⁸ Jaščenko A. Diplomatinių agentų civilinis teisingumas // Teisių fakulteto darbai. Kaunas: Spindulys, 1932. T.6. P.589-600.

³⁹ Krivickas D. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas. Kaunas: Spindulys, 1935.

⁴⁰ Krivickas D. Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą. Kaunas: Varpas, 1940.

⁴¹ Petkevičius T. Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūra // Teisių fakulteto darbai. Kaunas, Spindulys, 1932. T.6. P.601-619.

⁴² Ten pat, p.602; 615-619.

pažymėti Paryžiaus universiteto teisės profesorius F. Oliver-Martin, E. L. Le Fur, žinomą Lietuvos teisių gynėją ir advokatą Hagos tribunole, Berno arbitražo teisme ir konsiliacijos komisijoje Hagoje A. N. Mandelstam'ą (Rusijos teisininkas tarptautininkas ir diplomatas po Spalio perversmo apsigyvenęs Paryžiuje). 1935 m. vasario 20 d. Strasbūro universiteto teisės fakulteto prof. Redsloh'as „perskaitė akademinės visuomenės labai įvertintą paskaitą apie tarptautinio saugumo politiką“.⁴³

Būtina pažymėti, kad Universiteto akademinėi visuomenei paskaitas tarptautinės teisės klausimais skaitė teisininkas ir diplomatas dr. Ladas Natkevičius (1893-1945 m.).⁴⁴ Mums nėra žinoma, kad Universiteto teisininkai tarptautininkai būtų skaitę paskaitas kitų šalių universitetuose, tačiau 1936 m. Paryžiaus universitete Lietuvos tarptautinės teisės klausimais paskaitas skaitė Universiteto rektorius, teisės profesorius M. Römeris. Tai buvo ir yra vienas žinomiausių ir originaliausių Lietuvos teisės mokslininkų, kuris yra laikomas Lietuvos konstitucinės teisės mokyklos kūrėju, metodologiškai nušvietęs Lietuvos konstitucinės teisės evoliuciją ir išryškinęs jos pagrindus. Be to, M. Römeris 1932 m. NTTTT Klaipėdos *Krašto Statuto aiškinimo* byloje buvo paskirtas tautiniu teisėju *ad hoc*. Nors M. Römeris buvo konstitucinės teisės neginčijamas autoritetas (M. Maksimaičio nuomone „monopolistas“), tačiau jis turėjo originalią nuomonę įvairių teisės šakų klausimais. Sėkminga veikla Hagos tribunole neabejotinai iškėlė M. Römerio, kaip Klaipėdos problemos eksperto, prestižą. Tad, kilus šiais klausimais nesutarimų tarp Lietuvos ir Pancūzijos vyriausybių 1933 m. rugsėjo – spalio mėnesiais, M. Römeris, kaip Klaipėdos krašto tarptautinių teisinių reikalų ekspertas, Lietuvos valstybės buvo paskirtas dalyvauti Tautų Sąjungos 14-ojoje sesijoje Ženevoje. 1935 m. gruodį M. Römeris pakviestas supažindino su ja Paryžiaus teisinę visuomenę: Paryžiaus universiteto Teisių fakultete jis skaitė paskaitą „Lietuvos suvereniteto Klaipėdos kraštui juridinių garantijų sistema“, „Baltijos Sąjunga ir regionalinis solidarumas“, o Lyginamosios teisės institute – „Juridinių spragų problema Klaipėdos statute“. Paskaitose prelegentas parodė, kad Klaipėda, kuri svetur daugiausia vertinama kaip politinis klausimas, turi svarbių teisinių problemų, kurias tąkart jis iškėlė ir mėgino išaiškinti prancūzų teisinei visuomenei.⁴⁵ Savo skaitytas paskaitas jis apibūdino taip: „mažiau pažįstantieji mūsų kultūrą suprato, kad tai yra „sava“, „europietiška“, lygiai, kaip jos atstovas ir pats universitetas“.⁴⁶

⁴³ Vytauto Didžiojo universiteto žinios. Kaunas: Spaudos fondas, 1937. P.68.

⁴⁴ Natkevičius L. Agresijos sąvokos evoliucija ir jos reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei. Kaunas: Varpas, 1934.

⁴⁵ Maksimaitis M. Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus. P.198.

⁴⁶ Vytauto Didžiojo universiteto žinios. Kaunas: Spaudos fondas, 1936. P.106-108.

Tris viešas paskaitas apie teises Klaipėdos krašto autonomijos problemas M. Römeris 1936 m. skaitė Švedijos, Stokholmo, Lundo ir Upsalos universitetuose.⁴⁷ Respublikos Prezidento aktu M. Römeris trejų metų terminui 1937 m. buvo paskirtas Lietuvos – Danijos nuolatinės taikinosios (konsiliacinės) komisijos, sudarytos remiantis dvišaliu šių valstybių 1927 m. susitarimu, nuolatinio nariu. Tai buvo pirmoji tokio pobūdžio komisija dėl dvišalių sutarčių, jos veikla buvo precedentinė ir sukėlė didelį susidomėjimą Europoje. Anot M. Römerio, tai buvo „institucija, užimanti tam tikrą funkcionalinę vietą bendroje tarptautinės taikos ir teisinės tvarkos išlaikymo priemonių sistemoje“.⁴⁸ Kaip Komisijos nariui, 1937-1938 m. Hagoje jam teko dalyvauti šios komisijos posėdžiuose, nagrinėjant danų pareikštas pretenzijas dėl atsiskaitymų tarp Lietuvos susisiekimo ministerijos ir vienos Danijos firmos už jos atliktus tiltų statybos darbus Šiaulių – Kretingos geležinkelio ruože ir Klaipėdos uosto praplėtimą.⁴⁹ Taigi M. Römerio praktinė ir mokslinė veikla parodė, kad jo nuomonė tarptautinės teisės klausimais yra vertinga ir svarbi ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinės teisės mokslo raidai Europoje.

⁴⁷ Maksimaitis M. Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus. P.199.

⁴⁸ Römeris M. Nuolatinė konsiliacijos komisija // Teisė 1938, Nr.41. P.1-9.

⁴⁹ Maksimaitis M. Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus. P.203.

2. LIETUVOS TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLO DARBŲ PROBLEMATIKA IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ SVARBA TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLO PLĖTOTEI

2.1. Lietuvos valstybės susikūrimo ir pripažinimo klausimas

Turime pažymėti, kad tarptautinės teisės mokslo raidą 1918-1940 m. Lietuvoje sieti vien su Universiteto teisininkais tarptautininkais būtų neteisinga. Šaltinių analizė parodė, kad tarptautinės teisės mokslo srityje dirbo ir teisininkai praktikai. Mūsų nagrinėtos ir prieinamos literatūros analizė leidžia daryti prielaidas, kad teisininkų tarptautininkų tyrinėjimai buvo susiję su tuo metu aktualiausiomis valstybės problemomis.

Valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto susikūrimo ir pripažinimo klausimais, neabejotinai dėmesio vertas advokato dr. Giršos (Grigo) Rutenbergo straipsnis „Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje“.⁵⁰ Straipsnis parengtas pagal jo 1922 m. Rygoje apgintą disertaciją „Pabaltės valstybės ir tarptautinė teisė“.

Autorius, vienintelis iš Lietuvos teisininkų tarptautininkų nagrinėjęs šią temą, sujungia tarptautinės teisės teoriją ir praktiką. Pirmiausia jis analizuoja prigimtinės teisės doktrinos šalininkus (Ch. Wolf, E. de Vattel) ir juos supriešina su pozityvistų (H. Bonfils, P. Fauchille, G. F. von Martens, A. Verdros) teorijomis. Jis palaiko poziciją, kuri teigia, kad valstybė tarptautinės teisės prasme susikuria tuomet, kai „tauta, gyvenanti tam tikroje teritorijoje, kad ir be formaliai nustatytų sienų sudarys valdžią, kuri galės valstybines funkcijas faktinai įgyvendinti“.⁵¹ Straipsnyje daug dėmesio skiriama valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, susikūrimo momentui. Remdamasis anksčiau minėtomis doktrinomis jis kritikuoja pozityvistus (Ch. Sanders, F. Liszt ir kt.), kurie naujos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, susikūrimą sieja su kitų valstybių tarptautinės teisės subjektų pripažinimu. Jis įvairiapusiškai pasiremdamas skirtingomis nuomonėmis, išnagrinėjo valstybių pripažinimo teorijas (prigimtinės teisės šalininkai, jo nuomone, į valstybių pripažinimą nežiūrėjo kaip į atskirą tarptautinės teisės institutą, tuo tarpu, pozityvistai palaikė priešingą poziciją), analizavo konstitucinę ir deklaracinę pripažinimo teorijas. Pats būdamas pozityvizmo doktrinos šalininkas, kritikavo pozityvistus G. F. von Martens, H. Triepel, L. F. L. Oppenheim, A. Jaščenką ir kt., kurie palaikė konstitucinę pripažinimo teoriją. Remdamasis teorija ir Baltijos valstybių, kaip tarptautinės teisės subjektų, susikūrimo po Pirmojo pasaulinio karo praktika, jis Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimą, siejo ne tik su tarptautinės teisės nuostatomis, bet parodė, kiek

⁵⁰ Rutenbergas G. Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje // Teisė. 1927, Nr.11. P.35-51; 1927, Nr.12. P.28-63.

⁵¹ Ten pat, p.38.

politika įtakoja valstybės susikūrimą tarptautinės teisės prasme. Vasario 16 d. aktą tarptautinės teisės požiūriu G. Rutenbergas nagrinėjo kultūros žurnalo „Vairas“ 1936 m. 3 numeryje, iš esmės analizuodamas tarptautinės teisės subjekto klausimą ir moderniosios Lietuvos valstybės, kaip tarptautinio teisės subjekto, susikūrimą.⁵² Neabejotinai įdomus šia tema parašytas straipsnis „Tarptautinė teisė ir mažosios valstybės“⁵³, kurio pirmoje dalyje analizuojamos tarptautinės teisės ir valstybinės teisės santykis. Išnagrinėjęs H. Kelzen, A. Verdros, J. Wenzel, H. Krabb, L. Duguit ir kitų nuomones dėl tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės pirmenybės, jis prieina išvadą, kad „tarptautinės teisės pirmenybė (primatas) nėra kokia natūralinė teisė, ji yra pozitingoji, t.y. teisės praktika bei objektingu mokslu paremta teisė“.⁵⁴ Vadinasi, G. Rutenbergas, nagrinėdamas tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, laikosi monistinės teorijos šalininkų pozicijos. Tai patvirtina dabartinėje tarptautinės teisės literatūroje formuojama nuostata.⁵⁵ Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad konkuruojančios dualizmo ir monizmo mokyklos neatspindi realios valstybių praktikos, todėl jos buvo priverstos daugeliu aspektų modifikuoti savo pirmines pozicijas – suartinti vieną su kita. Anot M. Akehurst ir P. Malanczuk: „galime teigti, kad ideologinis dualistinių doktrinų pagrindas yra smarkai veikiamas pozityvizmo bei suvereniteto teorijos, o monistinės mokyklos yra labiau linkusios vadovautis samprotavimais apie prigimtinę teisę ir liberaliosiomis idėjomis apie pasaulinę visuomenę“.⁵⁶ Tuo remdamasis ir analizuodamas valstybių pripažinimo klausimą, G. Rutenbergas neigia konstitucinę valstybių pripažinimo teoriją, kai „naujoji valstybė visiškai palikta šiuo atžvilgiu senosios valstybės valiai“.⁵⁷ Konstitucinės teorijos šalininkai teigia, kad tik pripažinimas suteikia pripažinimo „destinatoriui (adresatui) atitinkamą kokybę: valstybei – tarptautinį teisinį subjektiškumą, vyriausybei – sugebėjimą atstovauti tarptautinės teisės subjektui tarptautiniuose santykiuose“.⁵⁸ Ši teorija paverčia valstybės teisinį subjektiškumą priklausomu nuo kitų valstybių valios. Kol nepripažinta valstybė nėra tarptautinės teisės subjektas, ji negali įgyvendinti pagrindinių teisių ir pareigų, nustatyti stabilių tarpvalstybinių santykių. Ši teorija leidžia kišimąsi į naujai susikūrusių valstybių vidaus reikalus. Šios teorijos įtakotas Paryžiaus kongresas 1856 m. patvirtino valstybių galimybę dalyvauti tarptautinėje arenoje tik sutikus „pagrindinėms valstybėms“.⁵⁹ Pagal šią teoriją tampa neaišku, kiek ir kokių valstybių turi pripažinti valstybę, kad ši

⁵² Rutenbergas G. Vasario 16 d. aktas tarptautinės teisės šviesoje // Vairas. 1936, Nr.3. T.6.

⁵³ Rutenbergas G. Tarptautinė teisė ir mažosios valstybės // Teisė. 1926, Nr.9.

⁵⁴ Ten pat, p.4.

⁵⁵ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P.44-50.

⁵⁶ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.95-96.

⁵⁷ Rutenbergas G. Tarptautinė teisė ir mažosios valstybės. P.4.

⁵⁸ Международное право. Москва: Международные отношения, 1998. С. 65.

⁵⁹ Международное право / под. ред. Г.В. Игнатенко. Москва: Высшая школа, 1995.С.53.

taptų tarptautinės teisės subjektu; ar toks pripažintas teisės subjektas egzistuoja tik pripažinusiujų, ar ir kitų valstybių atžvilgiu; ar valstybė gali užpulti kitą valstybę, prieš tai paskelbusi apie pastarosios neegzistavimą? Šiuos klausimus išnaginėjęs dr. D. Žalimas prieina išvadą, jog ši teorija griaua ir pačią tarptautinės bendrijos sampratą: „bet kuri valstybė, kuri nepripažino tam tikros valstybės, gali neigti, jog abi jos priklauso tai pačiai bendrijai); tai kartu yra ir tarptautinės teisės neigimas, nes valstybių egzistavimą kildina ne iš tarptautinės teisės objektyvių normų, o iš kitų šalių valios“.⁶⁰ Be to, šios teorijos silpną vietą galima laikyti tai, kad yra daug pavyzdžių praktikoje, kai valstybės gali egzistuoti ir kontaktuoti su kitomis valstybėmis, o vyriausybės, atėjusios nekonstituciniu keliu, efektyviai atstovauti tarptautinės teisės subjektui ir be oficialaus pripažinimo. Pagal deklaracinę teoriją, „pripažinimas nesukuria destinatoriui atitinkamos kokybės, o tik konstatuoja jo atsiradimą ir yra priemonė palengvinti, realizuoti kontaktus su juo“.⁶¹ Vadinasi, pripažinimo aktas nesukuria valstybei tarptautinio teisinio subjektiškumo, o tik konstatuoja tokį subjektiškumą – t.y. fiksuoja naujo tarptautinės teisės subjekto pasirodymą. Deklaracinėje teorijoje išreiškiama nuomonė: „jeigu valstybės vyriausybė yra nepripažinta, vadinasi, ji neatitinka visų kitų teisiniu subjektiškumui būtinų kriterijų arba nepripažįstama dėl kokių nors politinių priežasčių“.⁶² Todėl šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje pirmenybė suteikiama deklaracinei teorijai. Tai visiškai patvirtina G. Rutenbergo minėtame straipsnyje suformuluotas išvadas. Remiantis tarptautinės teisės pirmenybe prieš valstybinę teisę, senoji valstybė turi pripažinti naująją, kai yra tam susidariusios objektyvios priežastys (teritorija ir nepriklausoma valdžia). Autorius daro išvadą, kad „mažosioms valstybėms, kurioms taikos idėjų įsigalėjimas yra svarbiausios sąlygos jų egzistencijai ir kurių suverenumas dažnai yra didžiųjų valstybių laužomas, yra tik vienintelis pasirinkimas, būtent, tarptautinės teisės pasirinkimas“.⁶³

2.2. Dr. D. Krivicko pažiūros į Nuolatinio tarptautinio teisingumo tribunolo vietą tarptautinio teisingumo raidoje

Kita, ne mažiau svarbi jaunai Lietuvos valstybei tema yra susijusi su tarptautinio teisingumo įtvirtinimu. Tik jo dėka, tuometinių teisininkų tarptautininkų nuomone, Lietuva galėjo apginti savo suverenitetą tuometinėje geopolitinėje situacijoje. Tai – dr. D. Krivicko Universitete apginta disertacija – „Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas“, kurios pagrindu 1935 m. buvo

⁶⁰ Žalimas D. Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. Vilnius: Rosma, 1997. P.107-108.

⁶¹ Международное право. С.65.

⁶² Žalimas D. Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. P.107.

⁶³ Rutenbergas G. Tarptautinė teisė ir mažosios valstybės. P.6.

išleista monografija.⁶⁴ Klausimo svarbai apibūdinti labai tiktų autoriaus žodžiai: „Gyvendami tarpe didžiųjų galybių, mes galėsime išsilaikyti ir laisvai atsikvėpti, kada tarptautiniuose santykiuose įsigalės mintis spręsti tarptautinius konfliktus ne savivalbos būdu – karu, o sudėjus argumentus ant Themis svarstyklių“.⁶⁵

Šią monografiją sudaro dvi dalys – istorinė ir analitinė. Istorinėje dalyje autorius pateikia tezę – tarptautinio teisingumo raida atitinka vidaus teisingumo organizavimo, teikimo ir vykdymo raidą. Analizuodamas vidaus teisingumą padaro išvadą, kad vidaus teisingumas pirmiausiai pasireiškė savivalbos metodu, vėliau atsiranda privatinis reglamentuotas teisingumas, kol galų gale valstybė imasi teisingumą organizuoti, teikti ir vykdyti.⁶⁶ D. Krivickas įrodinėja, kad tarptautinio teisingumo vykdymas taip pat prasidėjo savivalbos metodu (karu), tik vėliau atsiranda laisvųjų arbitražo sistema ir tarptautinis *album judicum* (1899 m. Hagos konvencijos įsteigtas Arbitražo Teismas). Arbitražo atgimimui naujaisiais laikais tiesioginės įtakos turėjo JAV Nepriklausomybės karas, o netiesioginės – Prancūzijos Didžiosios Revoliucijos idėjos ir kai kurių asmenų ir draugijų veikimas (A. Gentili, W. Penn, J. Bentham, S. Mill, E. Horbny, The General Peace Convention, Ligue Internationale de la Paix et de la Liberte, American Society for the judicial Settlement of International Disputes, Tarptautinės Teisės Institutas, Amerikos Tarptautinės Teisės Institutas).⁶⁷ Šios dalies pabaigoje prieiname išvadą, kad Pirmasis Pasaulinis karas parodė, jog būtina įkurti tarptautinio teisingumo teismą, norint išvengti naujo Pasaulinio karo katastrofų.

Analitinėje dalyje analizuojama NTTTT organizacija, teisėjų nepriklausomumas (D. Krivickas kritikuoja nacionalinių teisėjų dalyvavimą bylos sprendime, remdamasis fundamentaliuoju teisės principu – „niekas negali būti teisėju savo byloje“), autorius nepritaria specialių Rūmų (Darbo, Susisiekimo, Tranzito) sudarymui, nes jų veikla nepateisinama principiniu atžvilgiu ir praktika.⁶⁸ Jis plačiai nagrinėja NTTTT kompetenciją, tarptautinius teisės šaltinius pagal NTTTT Statuto 38 straipsnį (pvz., jam visiškai neaiški *ex aeuo et bono* sąvokos pozityvioji reikšmė).⁶⁹ Tribunolo procedūros taisyklės palygina su arbitražo teismų procedūros taisyklėmis ir pan. Žinoma, Lietuvai buvo (ir yra) svarbūs autoriaus samprotavimai to laikmečio Lenkijos – Lietuvos teisinio statuso aspektu. Analizuodamas NTTTT Statuto 36 straipsnio klauzulę (išlygą), jis pastebi – „Lenkija išskyrė valstybes, kurios atsisako nustatyti palaikyti diplomatinius santykius su Lenkija (tai visiems žinomas

⁶⁴ Krivickas D. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas. P.453.

⁶⁵ Ten pat, p.7.

⁶⁶ Ten pat, p.43.

⁶⁷ Ten pat, p.68.

⁶⁸ Ten pat, p.139.

⁶⁹ Ten pat, p.271.

Lietuvos atsitikimas). Matyt, kad Lenkija tą rezervą specialiai Lietuvai taikė. Lietuva pasirašė fakultatyvinę klauzulę be sąlygų ir rezervų, reiškia, prisidėjo prie tos pat fakultatyvinės klauzulės, kur įsakmiai draudžia daryti išskyrimus tų narių ar valstybių atžvilgiu, kurios priėmė tą pačią obligaciją⁷⁰. Vadinasi, valstybės pasirašydamos fakultatyvinę klauzulę negali daryti išimčių *ratione personae*, kaip tai padarė Lenkija. Apibendrinamas savo tyrinėjimus D. Krivickas prieina išvadą, kad NTTTT neturėdamas privalomos kompetencijos, kuri nepriklausytų nuo šalių valios, o sprendimai, kurie remiasi bendru šalių sutikimu, nėra teismas tikraja žodžio prasme. Tačiau, skirtingai nuo arbitražo teismų, NTTTT yra pastovus organizacine prasme, išsiskiria teisminiu metodu ir iš jo išeinančia teisinės atsakomybės dvasia.⁷¹

2.3. A. Jaščenkos teorinės nuostatos

Atskirai norėtuši pažymėti ord. prof. A. Jaščenkos 1931 m. išleistą tarptautinės teisės kursą „Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė“⁷². Prof. A. Jaščenkos „Tarptautinės teisės kursas“ pasižymi gausiu medžiagos ir tarptautinės teisės literatūros panaudojimu. Jo veikalas reikšmingas tuo, kad klausimai nagrinėjami visų pirma ne teorijos, o praktinės veiklos atžvilgiu. Minėtas „Tarptautinės teisės kursas“ susideda iš dviejų dalių: pirmoji – teorinė, o antroji – atskirų konstitucinės tarptautinės teisės institutų analizė.

Teorinės dalies analizė rodo, kad autorius buvo tuo metu įsigalėjusios monistinės teorijos šalininkas. A. Jaščenka tarptautinės teisės normas laikė „antvalstybinėmis“ normomis, o valstybė negali išsižadėti priimtų tarptautinių įsipareigojimų.⁷³ Tarptautinės teisės subjektais jis laikė ne tik suverenas valstybes, bet ir tarptautinę žmonių sąjungą (t.y. Pasaulinę Sąjungą arba tobulesnės formos Tautų Sąjungą), valstybes (nepriklausomas ir priklausomas, atskirų federacijų nares, dominijas, protektoratus), įvairias tarptautines organizacijas, kurios pagal tarptautinę teisę turi juridinio asmens statusą (komisijas, administracines unijas, bažnyčias), ir netgi individus. Matome, kad profesorius savo pažiūras grindžia tuo metu moderniomis tarptautinės teisės teorijomis. Be to, šioje dalyje išdėstomi tarptautinės teisės šaltiniai⁷⁴, tarptautinės teisės ir jos mokslo istorija, metodai bei sistemos, modernios tarptautinės teisės literatūros apžvalga.⁷⁵

⁷⁰ Krivickas D. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas. P.269.

⁷¹ Ten pat, p.442.

⁷² Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. T.1. P.723.

⁷³ Ten pat, p.20.

⁷⁴ Ten pat, p.36-45.

⁷⁵ Ten pat, p.51-102.

Antroje dalyje autorius suformuoja tarptautinės teisės sąvoką: „Tarptautinė teisė yra teisė vadinamojo Tarptautinio bendradarbiavimo, kuris tikriau turi būti vadinamas Pasaulinė Sąjunga (League of the World, Union Mondiale)“.⁷⁶ Ją autorius supranta kaip nuolatinę politinę draugiją, turinčią tam tikrus organus viešosioms funkcijoms vykdyti, kartu – tai viršvalstybinis konfederacijos pobūdžio darinys (ar nepanašu į dabartinę ES ? aut. past.), kuris apima visą žmoniją. Žinoma, sutikti su šia autoriaus nuomone sunku, nes mūsų aptariamuoju laikotarpiu apie kažkokį viršvalstybinį darinį kalbėti būtų netikslu, juo labiau apie visų valstybių paklusimą vienai teisei tvarkai. Būdamas monistinės teorijos šalininkas, profesorius pripažinimo klausimuose palaikė konstitucinę pripažinimo teoriją (palaiko H. Triepel, D. Anzilloti, L. F. L. Oppenheim, Cavaglier).⁷⁷ Šiuo atveju, jis buvo nuoseklus Pasaulinės Sąjungos idėjos palaikytojas. A. Jaščenka atmetė tarptautinėje teisėje prigimtinės teisės doktrinos šalininkų teorijas: „tarptautinė teisė remiasi ne prigimtinėmis pirmąkartėmis valstybių teisėmis ir ne kiekvienos valstybės sutikimu, o normomis, kurios dominuojančios Pasaulinės Sąjungos narių dalies yra pripažintos privalomomis“⁷⁸ tuo būdu pasireikšdamas kaip nuoseklus teisinio pozityvizmo šalininkas. Taip pat išnagrinėja tarptautinės valdžios funkcijų klausimus, tarptautines sutartis ir tarptautinės teisės kodifikaciją, karo problemas ir ginčų sprendimą tarptautinėje teisėje, tarptautines organizacijas (Tautų Sąjungą, Nuolatinį Tarptautinio Teisingumo Tribunalą, Tarptautinę Darbo Organizaciją). Kurso priede pateiktas Pasaulinės Sąjungos sudėties klausimas (nagrinėjamos Europos, Amerikos, Azijos, Ramiojo vandenyno valstybių tarptautinės teisės problemos – apie 70 valstybių). Lietuvai čia skirta nemažai vietos. Nurodyta susisteminta literatūra, o ypač rūpestingai surinkta literatūra apie Vilniaus klausimą.⁷⁹ Neatsižvelgiant į kai kuriuos diskutuotinus klausimus, A. Jaščenkos „Tarptautinės teisės kursas“ buvo naudingas ne tik akademinėi visuomenei, bet ir vertingas visiems, kurie tuo metu domėjosi dar pakankamai mažai diskutuojamais Lietuvoje tarptautinės teisės klausimais.

A. Jaščenkos straipsnyje „Diplomatinių agentų civilinis teisingumas“, nagrinėjami diplomatų civilinės atsakomybės klausimai (tuo metu diplomatinis imunitetas nuo civilinės atsakomybės buvo reguliuojamas tarptautinės teisės papročiu).⁸⁰ Mokslo populiarinimo straipsniu reikėtų laikyti 1929 m. mėnesiniame kultūros žurnale „Vairas“ išspausdintą profesoriaus straipsnį „Diplomatinė pasaulinės sąjungos organizacija“.⁸¹

⁷⁶ Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. T.1. P.105.

⁷⁷ Ten pat, p.132.

⁷⁸ Ten pat, p.144.

⁷⁹ Ten pat, p.563-573.

⁸⁰ Jaščenko A. Diplomatinė agentų civilinis teisingumas // Teisių fakulteto darbai. P.589-600.

⁸¹ Jaščenko A. Diplomatinė pasaulinės sąjungos organizacija // Vairas. 1929, Nr.3. P.244-247.

Būdamas nuoseklus Pasaulinės Sąjungos idėjos palaikytojas jis teigė, kad tarptautinė sąjunga yra konfederacija, turinti savotišką, sudėtingą organizaciją, kuri vadovauja ir valdo tarptautinius santykius ir vykdo vyriausiąją sujungtos žmonijos valdžią.⁸² Šios tarptautinės organizacijos konstitucija yra nerašytinė ir remiasi paprastomis konvencionalinėmis (t.y. sutartinėmis – aut. past.) normomis. Pasaulinės Sąjungos valdžios įgyvendinamą autorius matė per diplomatinės atstovybes, kurios turėjo sudaryti vyriausiojo tarptautinio valdymo organą: „Diplomatiniai agentai yra, visų pirmausia, žinoma, nusiuntusios juos valstybės atstovai, bet tuo pat metu jie yra ir tarptautinės valdžios organai.“⁸³ Nagrinėdamas diplomatinį atstovų bendradarbiavimą A. Jaščenka galvojo, kad bet kurie valstybėje reziduojančių diplomatų tarpusavio santykiai visada paliečia ir priimančios valstybės santykius. Autoriaus nuomone, „ypač tas ryšys iškyla aikštėn, kada tarp dviejų valstybių iškyla konfliktas arba ginčas, gresias geriems normaliems santykiams. Tokiais atvejais trečiųjų valstybių diplomatiniai agentai ima, tiek dėl vienos, tiek ir dėl antros šalies, teirautis, informuoti: jie pataria, išpėja, primena ir t.t., dažnai nevaržomame neformaliame „diplomatiniame pasikalbėjime“, kartais jau oficialia nota. Tokiais atvejais diplomatinis agentas, tebebūdamas savo valstybės organas, atstovaudamas savo valstybės interesams, pasidaro tuo pat metu, dažnai pats to nejausdamas, bendros tarptautinės organizacijos organu, nes normaliai atskiros valstybės interesai sutampa su bendrais visos tarptautinės sąjungos interesais“.⁸⁴ Net ir tada, kada per diplomatinį atstovą yra sudaroma sutartis tarp dviejų valstybių, tie diplomatiniai atstovai yra ne siunčiančios juos valstybės organai, bet jie kartu sudaro naują tarptautinį organą, nes tiksliai toks organas gali sukurti antivalstybinio pobūdžio normas, kurios yra privalomos atskiroms sutariančioms valstybėms.⁸⁵ Teisinių diplomatinį atstovų statusą profesorius apibrėžia: „diplomatinis agentas yra valstybės atstovas bendrame tarptautinės sąjungos *corpus diplomatique*, kuris siunčiamas su liepiamuoju mandatu, bet valstybė pasilieka sau teisę atšaukti tą agentą kiekvienu momentu ir tas agentas neturi teisės galutinai spręsti esminius dalykus, kurie yra reikalingi agento vyriausybės paskesnės ratifikacijos“.⁸⁶ Be to, diplomatiniams agentams yra suteiktas tam tikras eksteritorialumas ir imunitetas. Vieni ar kiti teiginiai dar kartą patvirtina, kad A. Jaščenkos propaguojama Pasaulinės Sąjungos organizacijos idėja materializavosi po Antrojo pasaulinio karo susikūrusiose tarptautinėse organizacijose. Kada kuris tarptautinis dalykas įgyja bendros reikšmės visai tarptautinei sąjungai (arba žymiai jos daliai), tai tam dalykui svarstyti ir spręsti paprastoji diplomatinė organizacija,

⁸² Jaščenko A. Diplomatinė pasaulinės sąjungos organizacija. P.244.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat, p.245.

⁸⁵ Ten pat, p.245.

⁸⁶ Ten pat, p.246.

išsklaidyta daugelyje centrų, įvairiose sostinėse, pasidaro per daug nepatogi ir kebli, ir tada ji laikinai koncentruojama viename punkte, kur šaukiamas yra diplomatinis kongresas arba konferencija, kur atvyksta dažnai atstovai su tam tikrais įgaliojimais arba net ir patys valstybių išorinės politikos vadovai, kuriems tokiais atvejais yra suteikiamos diplomatiško pobūdžio teisės ar pareigos.⁸⁷

2.4. Klaipėdos krašto teisinio statuso analizė teisininkų tarptautininkų tyrinėjimuose

Kita svarbi ir Lietuvai aktuali tema – Klaipėdos krašto teisinis statusas. Visą Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpį tai buvo vienas aktualiausių Lietuvos tarptautinės politikos klausimų ir problemų. Šiuo klausimu pasisakė beveik visi Lietuvoje tuo metu gyvenę teisininkai tarptautininkai (M. Anysas, D. Krivickas, T. Petkevičius, J. Robinzonas, L. Natkevičius, vokiečių teisininkas R. Volsonokas).

Neabejotinai vertingiausias darbas lietuvių kalba yra dviejų tomų Jokūbo Robinzono „Klaipėdos krašto konvencijos komentaras“.⁸⁸

J. Robinzono „Klaipėdos Konvencijos Komentarą“ sudaro 2 dideli tomai. Konvencijos ir jos priedų aiškinimai sudėti pirmame tome, o antrame – surinkta ir sistemingai sugrupuota visa oficialioji medžiaga, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai yra susijusi su minima Konvencija arba padeda tinkamai interpretuoti jos straipsnius. Komentaro autorius surinko ir išstudijavo viską, kas pasaulinėje mokslo literatūroje parašyta apie Klaipėdos kraštą, cituoja kitaip manančius autorius, kritikuoja ir atremia jų tezes. J. Robinzonas nesitenkina vien sausu tekstų aiškinimu, bet pasitelkia į pagalbą doktriną. Teoriniai Komentaro fragmentai, kurie pagrindžia vieno ar kito Konvencijos straipsnio aiškinimą, sudaro įvadą į visą klausimų kompleksą (teritorijos cesija, suvereniteto perleidimas, autonomija, Statutas ir kt.), suteikia Komentarui rimto mokslinio darbo pobūdį. Konvencijos autorius tiksliai panaudojo Konvencijos vykdymo praktiką: a) tarptautinę – skundų dėl tariamųjų Konvencijos nustatymų, sulaužymų svarstymai Tautų Sąjungos Taryboje 1925, 1926, 1927, 1930, 1931 ir 1932 m.⁸⁹ ir NTTT Hagoje 1931 ir 1932 m.⁹⁰, b) tarpvalstybinę – sutartis su Vokietija, Prancūzija, Anglija ir Italija ir c) vidinę – Klaipėdos Seimelio išleisti įstatymai, Direktorijos potvarkiai, Gubernatoriaus veto teisės vykdymas ir kt. jo akta⁹¹, Vyriausiojo Lietuvos

⁸⁷ Ten pat, p.247.

⁸⁸ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. Kaunas: Šviesa, 1934. T.1. P.775.T.2. P.656.

⁸⁹ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. P.5-10.

⁹⁰ Ten pat, p.10-12.

⁹¹ Ten pat, p.15-22.

Tribunolo sprendimai⁹². J. Robinzonas Komentaro pradžioje tiria Klaipėdos krašto teisinę padėtį tarp 1920 m. sausio mėn. 10 d. (Versalio sutarties įsigaliojimo data) ir 1923 m. sausio mėn. 9 d. (Klaipėdos sukilimas) ir apibūdina ją kaip okupaciją taikos metu.⁹³ Toliau, atpasakojęs Konvencijos sudarymo peripetijas ir pateikęs jos tekstą, Komentaro autorius nagrinėja kiekvieną straipsnį atskirai. Klaipėdos konvencija susideda iš 5 aktų: 1. – Konvencijos (siaurąja žodžio prasme), 2 – I priedo (Klaipėdos Krašto Statutas), 3 – II priedo (Klaipėdos uostas), 4 – III priedo (Tranzitas) ir 5 – Pereinamąsias nuostatas. Kai kurie smulkiai išnagrinėti Komentaro straipsniai turi tik teoriškai-istorinės reikšmės (4 str. Okupacijos, administracijos ir delimitacijos išlaidos; 6 str. Reparacijos; 7 str. Hipotekos garantija; 8-10 str. Pilietybė ir optacija; 13 str. Karinė prievolė ir 14 str. Politinė amnestija⁹⁴. Tačiau svarbus yra Konvencijos 1, 2 ir 17 straipsnių komentaras. 1 str. kalba apie Klaipėdos krašto suvereniteto perdavimą Lietuvai ir nustato Lietuvos – Vokietijos sieną nuo Baltijos jūros iki buvusios Rusijos – Vokietijos sienos. Be to, minėtas straipsnis nustato prievolių Lietuvai, kurias autorius prilygina servitutų sąvokai. Išvardinęs tarptautinių servitutų precedentus, J. Robinzonas atremia vokiečių autorių (Rogge, Hallier, Kaufmann, Hesse ir kt.) išvedžiojimus, kad Lietuvos galia Klaipėdos krašte yra mandatinio pobūdžio, kad perduotas Lietuvai suverenitetas yra sąlyginis.⁹⁵ Konvencijos 2 str. taip pat kaip ir 1 str., nustato Klaipėdos krašto teisinį statusą.⁹⁶ Santykį tarp suvereniteto ir autonomijos J. Robinzonas plačiai nagrinėja įvade į Statuto aiškinimą.⁹⁷ Konvencijos 17 str. suteikia Tautų Sąjungos Tarybos nariams teisę atkreipti Tautų Sąjungos Tarybos dėmesį į Konvencijos nuostatų sulaužymą ir nustato koku būdu nuomonių skirtumai dėl teisės ar fakto klausimo, liečiančio minėtus nuostatus, gali būti pateikti NTTTT. J. Robinzonas teisingai pastebi, kad nei vienas Konvencijos straipsnis nėra taip dažnai svarstytas tarptautinės institucijos, kaip 17 str. (Tautų Sąjungos Taryba net 7 kartus nagrinėjo Klaipėdos Konvenciją ir kiekvieną kartą buvo kilę procedūros klausimų). J. Robinzonas labai tiksliai apibūdina Tautų Sąjungos Tarybos teises ir kompetenciją, bei apskundimo Hagos teismui tvarką.⁹⁸ Klaipėdos Krašto Statutas yra didžiausia ir svarbiausia Konvencijos dalis. Iš Konvencijos ir Statuto kylantis Klaipėdos krašto teisinis statusas konstitucinės teisės atžvilgiu sukėlė daug ginčų, todėl ši svarbi problema komentare išsamiai aptariama. Komentuojamas ir NTTTT sprendimas.

⁹² Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.1. P.13.

⁹³ Ten pat, p.24-35.

⁹⁴ Ten pat, p.35-42; 53-77; 77-213; 213-691; 691-721; 721-731; 731-741; 95-99; 110-115; 115-116; 116-136; 157-159; 159-161.

⁹⁵ Ten pat, p.248-275.

⁹⁶ Ten pat, p.93-94.

⁹⁷ Ten pat, p.213-231.

⁹⁸ Ten pat, p.164-204.

Komentaro antras tomas turi bendrąją dalį, kurioje sudėti bendro pobūdžio dokumentai ir aktai, pradedant Versalio sutarties nuostatomis⁹⁹, Generolo Odry 1920 m. vasario 15 d. (perimant Klaipėdos Kraštą) atsišaukimu¹⁰⁰, Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos aktais¹⁰¹ ir baigiant Konvencijos Medžiaga¹⁰², jos tekstais¹⁰³ bei Hagos Tarptautinio Teismo 1932 m. rugpjūčio 11 d. sprendimu *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byloje¹⁰⁴, ir ypatingąją dalį¹⁰⁵, kurioje rasime sutartis, tarptautinių įstaigų nutarimus ir aktus, įstatymus ir t.t.

1934 m. gegužės 5 d. D. Krivickas Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetui pateikė habilitacijos darbą „Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą“.¹⁰⁶ Jame autorius pabandė išsiaiškinti, kokia iš tikrųjų yra Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą, kadangi minėtu klausimu buvo parašytas ne vienas darbas, daug medžiagos davė NTTTT *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byla, buvo pasirodę įvairiausių teorinių koncepcijų (vieni Klaipėdos kraštą laikė nesuverenine valstybe, o pačią Lietuvą valstybių valstybe, kiti valstybės fragmentu, tretį Lietuvos mandatu ir pan.).

Išnagrinėjęs įvairias teorijas atstovaujančius autorius (A. Eismen, G. Jellinek, G. F. von Martens, W. B. Lawrence, L. F. L. Oppenheim, P. Fauchille ir kt.), D. Krivickas prieina išvadą, kad „tarptautiniu atžvilgiu mes turėsime vientisą valstybę tada, kai tarptautinėje bendruomenėje valstybė turės išimtiną reprezentacijos teisę santykiuose su kitomis valstybėmis. Vadinasi, Lietuva yra vientisa valstybė, kadangi tik jai išimtinai priklauso tarptautinė reprezentacija. Klaipėdos kraštas tiek tikslo atžvilgiu, kuriam jis buvo sudarytas, tiek savo autonominės kompetencijos atžvilgiu sudaro tam tikrą valstybės decentralizacijos tipą, kuris bendroj gradacijoje stovi tarp savivaldybės ir federacijos nario – valstybės. Du principai dominuoja Klaipėdos autonomijoje: efektyvus suverenumo veikimas ir Statuto suteiktų autonominių teisių garantija“.¹⁰⁷

2.5. Vilniaus krašto problemos vertinimo aspektai

Tiek pat dėmesio teisininkai tarptautininkai skyrė Lietuvos ir Lenkijos santykiams. Palaikoma Santarvės valstybių (jos vylėsi, kad šiame regione Lenkija užims carinės Rusijos vietą) Lenkija ne tik okupavo Vilniaus kraštą, bet visus du dešimtmečius vykdė priešišką Lietuvai politiką

⁹⁹ Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T.2. P.1-2.

¹⁰⁰ Ten pat, p.4-5.

¹⁰¹ Ten pat, p.5-33.

¹⁰² Ten pat, 33-127.

¹⁰³ Ten pat, p.127-168.

¹⁰⁴ Ten pat, p.168-216.

¹⁰⁵ Ten pat, p.216-618.

¹⁰⁶ Krivickas D. Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą.

¹⁰⁷ Ten pat, p.43.

(pvz. Lietuvos skirtingai negu kitų Baltijos valstybių pripažinimo klausimas, skundai prieš Lietuvos valstybę Tautų Sąjungoje, bylos NTTTT ir pan.). Natūralu, kad nepriklausomos Lietuvos politikai ir teisininkai šį neteisėtos okupacijos klausimą kėlė ne tik tarpvalstybinėse konferencijose, bet ir gynė valstybės teisėtus reikalavimus NTTTT.

Lietuvos pozicija šiuo klausimu aiškiai išdėstyta L. Natkevičiaus daktaro disertacijoje „Natkevičius L. Aspect politique et juridique du differend Polono – Lithuanien“¹⁰⁸ ir straipsniuose „Lietuvių lenkų administracijos linija tarptautinės teisės atžvilgiu“¹⁰⁹, „La ligne administrative polono – lithuanienne“¹¹⁰, bei „Agresijos sąvokos evoliucija ir jos apibūdinimo reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei.“¹¹¹. Savo tarnystę Lietuvai pradėjęs kaip karininkas, 1923 m. iš kariuomenės išėjo į atsargą ir išvyko teisės mokslų studijuoti į Paryžių, kur 1930 m. Paryžiaus universitete apgynė disertaciją „Aspect politique et juridique du differend Polono – Lithuanien“.

Apie sprendimą, susijusį su Lietuvos ir Lenkijos klausimų sprendimu NTTTT, išleista dviejų dalių studija „Lietuvių – lenkų byla dėl tranzito Nemuno upynu ir Kaišiadorių – Lentvario geležinkelio ruožu“.¹¹² Šią problemą akcentavo ir Lietuvos teisėtus interesus gynė mūsų anksčiau minėti autoriai (D. Krivickas, G. Rutenbergas, J. Robinzonas, A. Jaščenka ir kt.). Konsultaciją dėl Vilniaus krašto priklausymo Lietuvai pateikė Prancūzijos teisininkai tarptautininkai.¹¹³

Teisinių tarptautininkų dėmesio susilaukė ir Baltijos šalių teisės problemos. Pažymėtini G. Rutenbergo straipsniai „Lietuvos, Latvijos ir Estijos neutralumo ir neutralizacijos problema teisės atžvilgiu“¹¹⁴, „Lietuvos neutralumo įstatymas tarptautinės teisės šviesoje“¹¹⁵, J. Robinzono darbai tarptautinės privatinės, civilinės ir baudžiamosios teisės srityje: „Lietuvos, Latvijos ir Estijos konvencija dėl vykdymo civilinių bylų sprendimo“¹¹⁶, „Iš Lietuvos tarptautinės ir tarpsritinės baudžiamosios teisės“¹¹⁷, „Балтийская юридическая уния“¹¹⁸, D. Krivicko publikacija „Lietuvos – Estijos byla Hagos tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio“.

¹⁰⁸ Natkevičius L. Aspect politique et juridique du differend Polono – Lithuanien. Kaunas: Spaudos fondas, 1930. P.355.

¹⁰⁹ Natkevičius L. Lietuvių-lenkų administracijos linija tarptautinės teisės atžvilgiu. Kaunas: Varpas, 1933.

¹¹⁰ Natkevičius L. La ligne administrative polono – lithuanienne. Paris: A. Pedone, 1931.

¹¹¹ Natkevičius L. Agresijos sąvokos evoliucija ir jos apibūdinimo reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei.

¹¹² Lietuvių Lenkų byla dėl tranzito Nemuno upynu ir Kaišiadorių – Lentvario geležinkelio ruožu. Kaunas: Užsienio reikalų ministerijos spaustuvė, 1931. D.1. P.221. D.2. P.125.

¹¹³ Mandelstam A. M., E. L. Le Fur. A. de Lappradelle. The Vilna Question. Paris, 1929.

¹¹⁴ Rutenbergas G. Lietuvos, Latvijos ir Estijos neutralumo ir neutralizacijos problema teisės atžvilgiu // Teisė. 1934, Nr. 25. P.61-74.

¹¹⁵ Rutenbergas G. Lietuvos neutralumo įstatymas tarptautinės teisės šviesoje // Teisė. 1939, Nr. 46. P. 61-74.

¹¹⁶ Robinzonas J. Lietuvos, Latvijos, Estijos konvencija dėl vykdymo civilinių bylų sprendimo // Teisė. 1936, Nr.36. P. 331-357.

¹¹⁷ Robinzonas J. Iš Lietuvos tarptautinės ir tarpsritinės baudžiamosios teisės. Kaunas: Gutmano leidinys, 1936.

¹¹⁸ Робинзон Й. Балтийская юридическая уния. Каунас: Издание Д. Гутмана, 1937.

Atskirai norėtume pažymėti tai, kad G. Rutenbergas 1931 m. išleido specialiai ir populiariai parašytą knygėlę Lietuvos mokiniams „Tautų sąjunga“.¹¹⁹ Jos tikslas – supažindinti Lietuvos jaunąją kartą ne tik su pačia Tautų Sąjungos idėja, bet ir su jos organizacija ir reikšme pasaulinės taikos išsaugojime.

2.6. Bylos Nuolatiname Tarptautinio Teisingumo Tribunole

Nagrinėdami mūsų pasirinktą magistro baigiamojo darbo temą negalime palikti nepaminėtų *Panevėžio-Saldutiškio geležinkelio*¹²⁰, *Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio eismo*¹²¹ ir *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo*¹²² bylų Nuolatiname Tarptautinio Teisingumo Tribunole, vienaip ar kitaip palietusių Lietuvos Respublikos interesus. Kaip jau minėjome, šių bylų įvertinimas pateiktas R. Satkausko studijoje.¹²³ Anot autoriaus: „Prieškario Lietuva ne tik įrodė verta garbingos vietos demokratiškų pasaulio valstybių bendrijoje, bet ir sugebėjo apginti savo interesus visose trijose bylose NTTTT“.¹²⁴ Mes pritariame minėtos studijos pratarinėje D. Žalimo išsakytomis mintims, jog „trimis faktiškai laimėtomis bylomis NTTTT pelnytai didžiutę bet kuri pasaulio valstybė“.¹²⁵ Mūsų nuomone, būtent šios bylos buvo pirmos, kurios įtvirtino tam tikrus esminius tarptautinės teisės principus ir taip prisidėjo prie tarptautinio teisingumo kūrimosi proceso bei tvarkos, kuriai paklūsta šiandieninės valstybės. R. Satkauskas pažymi, kad „bylos NTTTT didžiulę reikšmę taip pat turėjo tarptautinės teisės mokslui. Ne tik Lietuvos atstovai bylose, bet ir Užsienio bei Teisingumo ministerijų tarnautojai, universitetų dėstytojai naudojosi puikia proga tiesiogiai bendrauti su pagrindinių pasaulio teisės sistemų iškiliausiais teisininkais.“¹²⁶ Autorius neklysta sakydamas, jog „Lietuvos pateikti dokumentai Nuolatiniam teismui atspindi puikų to meto tarptautinės teisės niuansų suvokimą ir teisinio mąstymo brandumą.“¹²⁷

Kadangi mūsų magistro baigiamasis darbas yra glaudžiai susijęs su universitetu, todėl, mūsų manymu, buvo tikslinga peržiūrėti Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje esančius kai kuriuos autoritetingų teisininkų tarptautininkų vadovėlius bei knygas, norint sužinoti, ar Lietuvos laimėtos

¹¹⁹ Rutenbergas G. Tautų sąjunga. Kaunas: D. Gutmano leidinys, 1931.

¹²⁰ Sprendimas *Panevėžio – Saldutiškio geležinkelio* byloje. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, 1939. Serija A/B. Nr.76.

¹²¹ Konsultacinė išvada *Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio eismo* byloje. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, 1931. Serija A/B. Nr.42.

¹²² Sprendimas *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byloje. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, 1932. Serija A/B. Nr. 49.

¹²³ Satkauskas R. Tarptautinis teisingumas ir Lietuva: Lietuvos bylos Nuolatiname tarptautinio teisingumo teisme. 2008.

¹²⁴ Ten pat, p.48.

¹²⁵ Ten pat, p.8.

¹²⁶ Ten pat, p.119.

¹²⁷ Ten pat.

bylos NTTTT ir šiandieninėje tarptautinės teisės literatūroje yra minimos ir nepraradusios reikšmės, bei palyginti su G. Rutenbergo „Kai kurios pastabos dėl Hagos Tribunolo sprendimo mūsų byloje su lenkais“¹²⁸ bei D. Krivicko „Lietuvos-Estijos byla Hagos Tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio“¹²⁹ straipsniais, išspausdintais teisės mokslo ir praktikos laikraštyje „Teisė“. Šios bylos yra minimos ir daugiau mažiau aptariamoms S. Rosenne „The world court reference guide: judgments, advisory opinions and orders of the Permanent Court of International Justice and the International Court of Justice (1922-2000)“¹³⁰ ir „The law and practise of the International Court of Justice (1920-2005)“¹³¹, A. Zimmermann, K. Oellers-Frahm, Ch. Tomuschat „The Statute of the International Court of Justice: a commentary“¹³², I. Brownlie „Principles of public International law“¹³³, M. N. Shaw „International law“¹³⁴, J. Klabbbers „An introduction to International institutional law“¹³⁵ ir kt. Iš perskaitytų tiek ir užsienio kalba parašytų knygų, tiek ir minėtų mūsų nagrinėjamo laikotarpio teisininkų straipsnių galima daryti išvadą, kad *Panevėžio-Saldutiškio geležinkelio* byla yra dažnai cituojama užsienio autorių kaip klasikinė aiškinant diplomatinės gynybos klausimus. *Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio eismo* bei *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* bylos minimos dažniausiai tik pažymint pagrindinius NTTTT įtvirtintus principus, nesileidžiant į galias analizes ar savo nuomonės vienu ar kitu klausimu pateikimą. Iš perskaitytų šaltinių pastebėjome, kad tik vienintelis G. Rutenbergas ne tik aprašė NTTTT sprendimus, bet ir išdrįso pateikti savo nuomonę, pakritikuoti tam tikras Hagos teismo prieitas išvadas. Mūsų darbo tikslas nėra smulkiai išanalizuoti bylas, todėl siekėme tik jas paminėti. Manome, kad tai galėtų būti atskiro mokslinio tyrimo objektas.

Galėtumėme paminėti dar ne vieną darbą tarptautinės teisės mokslo srityje, kurį su dideliu entuziazmu, milžiniškomis valios pastangomis, pasiaukojimu ir ypač aiškiai išreikštu patriotizmo jausmu per nepilnus du dešimtmečius atliko mūsų darbe paminėti mokslininkai, teisininkai praktikai. Žavimės jų erudicija, minties platumu ir noru, kad pasaulio tautos, nepriklausomai nuo jų

¹²⁸ Rutenbergas G. Kai kurios pastabos dėl Hagos Tribunolo sprendimo mūsų byloje su lenkais. // Teisė. 1931, Nr.20.

¹²⁹ Krivickas D. Lietuvos-Estijos byla Hagos Tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio // Teisė. 1939, Nr.45; Krivickas D. Lietuvos-Estijos byla Hagos Tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio// Teisė. 1939, Nr.46.

¹³⁰ Rosenne S., Patel B. N. The world court reference guide: judgments, advisory opinions and orders of the Permanent Court of International Justice and the International Court of Justice (1922-2000). The Hague: Kluwer law international, 2002. P.116-117, 135-140, 204-208.

¹³¹ Rosenne S. The law and practise of the International Court of Justice (1920-2005). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. Volume I, II, III. 2006. P.150-152, 509, 702, 705, 799, 807, 820, 822, 870, 879, 881-882, 893, 1164, 1165, 1172, 1174, 1194, 1238, 1663.

¹³² Zimmermann A., Oellers-Frahm K., Tomuschat Ch. The Statute of the International Court of Justice: a commentary. New York: Oxford university press PATIKRINTI, 2006. P.718-722, 912, 1034, 1221-1222, 1284, 1291.

¹³³ Brownlie I. Principles of public international law. Oxford: Oxford university press, 2003. P.14, 39, 40, 460, 475, 611, 631.

¹³⁴ Shaw M. N. International law. 5-th edition. Cambridge: Cambridge university press, 2003. P.232, 722, 730, 920.

¹³⁵ Klabbbers J. An introduction to international institutional law. Cambridge: Cambridge university press, 2002. P.203.

dydžio gyventų taikoje ir santarvėje. Tuo pačiu, turime pripažinti, kad jų mokslinis palikimas ir jo įtaka Lietuvos tarptautinės teisės mokslui dar nesulaukė reikiamo pripažinimo ir įvertinimo.

Apibendrinant norėtume pažymėti, kad Lietuvos teisininkai tarptautininkai savo darbe panaudojo didžiulį dokumentų, NTTT sprendimų, įvairių veikalų ir straipsnių kiekį. Tai jiems leido išsamiai, įvairiapusiškai, kritiškai pažiūrėti į nagrinėjamas problemas.

3. LIETUVOS VALSTYBĖS SUSIKŪRIMAS IR TARPTAUTINĖ TEISĖ

3.1. Tarptautiniai teisiniai valstybės požymiai

Nagrinėdami tarptautinės teisės mokslo raidą Lietuvoje 1918-1940 m., norėtumėme apžvelgti vieną mažai teisinėje ir istorinėje literatūroje nagrinėtą klausimą: kada susikūrė modernių laikų Lietuvos valstybė tarptautinės teisės požiūriu? Šį klausimą panagrinėsime remdamiesi Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų darbais ir šiuolaikine tarptautinės teisės literatūra.

Manome, kad šis klausimas nėra sulaukęs reikiamo teisininkų įvertinimo. Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918-1940 m.) laikotarpiu šia tema pasirodė vos keletas darbų. Jau ankstesniuose skyriuose minėjome, kad išsamiausiai problemą tyrinėjo G. Rutenbergas daktaro disertacijoje „Pabaltės valstybės ir tarptautinė teisė“, kurios pagrindu buvo paruoštas straipsnis „Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje“¹³⁶. M. Römeris nagrinėjo valstybės įkūrimo klausimą, įvertino vasario 16 d. akto reikšmę pozityviosios teisės prasme, palietė kitas reikšmingas valstybingumo atkūrimo problemas.¹³⁷ Mūsų nagrinėjamo klausimo teorinius aspektus pateikė jau minėtas A. Jaščėnka.¹³⁸

Sovietinėje literatūroje valstybingumo atkūrimo problemą analizavo dr. Z. Petrauskas. Autorius pateikė gilią istorinių aplinkybių analizę, palietė daug esminių klausimų, tačiau dėl žinomų objektyvių priežasčių kai kurios išvados, mūsų nuomone, per daug ideologizuotos.¹³⁹

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę šiai temai taip pat skirtas nepakankamas dėmesys. Tiesa, akad. P. Kūris atkreipia dėmesį į tarptautinę teisinę Lietuvos valstybės atkūrimo bazę, kurios pagrindu laiko JAV prezidento W. Wilsono „14 punktų“ programoje paskelbtą tautų apsisprendimo principą, tačiau išsamiau šio klausimo neanalizuoja.¹⁴⁰

Mūsų nagrinėjamu laikotarpiu tarptautinės teisės moksle buvo priimta vokiečių teisininko Georgo Jellineko suformuluota ir tarptautinėje praktikoje pripažinta „trijų elementų doktrina“ – tauta, teritorija, valdžia.¹⁴¹ Esant šiems elementams susidaro objektyvios sąlygos susikurti valstybei. Tokios doktrinos laikosi daugelis autorių, formuluojančių valstybės sampratą ir kuriančių valstybės

¹³⁶ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. Nr.11. P.35-51. Nr.12. P.28-61.

¹³⁷ Römeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetas, 1937. D.1.

¹³⁸ Jaščėnka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė.

¹³⁹ Petrauskas Z. Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimas 1918-1919. Vilnius: Mokslas, 1989.

¹⁴⁰ Kūris P. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir tarptautinė teisė. P.7-18.

¹⁴¹ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. P.108.

susikūrimo tarptautinės teisės požiūriu teorijas. Prigimtinės teisės mokyklos atstovų nuomone, valstybės susikūrimo priežastys glūdi tarptautinėje teisėje, vadinasi, suverenios valstybės turi sutikti, kad egzistuoja valstybių visuomenė, kurią reguliuoja tarptautinė teisė (E. de Vattel, Ch. Volf). Pozityvistai (R. Zuch, S. Rachel, G. F. von Martens) tarptautinės teisės normas grindė valstybių valia, išreikšta tarptautinėse sutartyse ir papročiuose. Grynosios teisės teorijos kūrėjas austrų profesorius H. Kelsen valstybę apibrėžė taip: „valstybė, kurios esminiai elementai yra gyventojai, teritorija ir valdžia, yra apibrėžiama kaip santykinai centralizuota teisinė tvarka, kurios erdvinė ir temporalinė galiojimo sritis yra ribota ir kuri yra suvereni arba subordinuota tik tarptautinei teisei bei daugiau ar mažiau efektyvi“.¹⁴² H. Kelsen mokinys A. Verdross turėjo įtakos G. Rutenbergui, kuris analizavo prigimtinės teisės ir pozityvistų ginčus dėl valstybės sampratos tarptautinės teisės prasme, teigdamas, kad „tarptautinės teisės atžvilgiu valstybė bus laikoma susikūrusia tada, kai tauta, gyvenanti tam tikroje teritorijoje, kad ir be formaliai nustatytų ribų, sudarys valdžią, kuri galės valstybės funkcijas faktinai įgyvendinti“.¹⁴³ Vadinasi, turi funkcionuoti ne tik įstatymų leidžiamoji, bet ir vykdomoji valdžia. Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje M. Römeris taip pat pripažino, kad „tų trijų elementų sistema yra tiesiogiai priimtina“.¹⁴⁴ A. Jaščenka teigdamas, kad „tauta, teritorija ir valdžia veiksmingi valstybės sąjungos elementai“ išskiria dar du esminius požymius: „1) ji priimama į Tarptautinį Bendravimą ir pripažįstama Tarptautinio Bendravimo dalyvių kitų tų Bendravimo narių ir 2) valstybė jau pripažinta sudaro su kitais Tarptautinio Bendravimo nariais bendrą konfederatyvinę žmonijos valdžią“.¹⁴⁵ Manome, kad papildomų požymių išskyrimas susijęs su tuo, kad A. Jaščenka naujų valstybių susikūrimą siejo su kitų valstybių valia, taip pritardamas konstitucinės pripažinimo teorijos šalininkams.

Reikia pažymėti, kad iki šio laiko jokia universali tarptautinė sutartis nėra įtvirtinusi valstybės požymių. Pirmuoju bandymu kodifikuoti tarptautinius teisinius valstybės požymius reikia laikyti 1933 m. Montevidėjo konvenciją „Dėl valstybių teisių ir pareigų“.¹⁴⁶ Tai regioninė Amerikos konvencija, kurią ratifikavo 16 valstybių. Jos pirmajame straipsnyje numatyta: „Valstybė, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi turėti šiuos požymius: a) nuolatinius gyventojus, b) apibrėžtą

¹⁴² Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P.237.

¹⁴³ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. Nr.11. P.38.

¹⁴⁴ Römeris M. Valstybė. Fotogr. leid. Vilnius: Pradai, 1995. T.1. P.1.

¹⁴⁵ Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. P.123-124.

¹⁴⁶ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. P.108.

teritoriją, c) vyriausybę ir d) galimybę užmegzti santykius su kitomis valstybėmis“.¹⁴⁷ Pirmieji trys kriterijai atitinka „trijų elementų doktriną“.

Tauta, kaip būtinas valstybės elementas susijusi su nuolatiniais gyventojais. Šis kriterijus yra susijęs ir su teritorijos kriterijumi. Anot I. Brownlie jie ir sudaro „materialinį valstybės egzistavimo pagrindą“.¹⁴⁸ Vienu iš nuolatinių gyventojų požymių laikoma pilietybė – „kvalifikuotas tam tikras ryšys“¹⁴⁹ su tos valstybės teritorija. Tuo tarpu, kas laikomi tos valstybės piliečiais, reguliuoja ne tarptautinė, o vidaus teisė. Tai labai svarbus požymis atskiriant nuolatinius valstybės gyventojus nuo užsieniečių, bei nuo asmenų be pilietybės. Vadinasi, individų, iš kurių susideda valstybės gyventojai, vienovė yra ta, kad jie paklūsta tai pačiai teisinei tvarkai.

Kitas kriterijus – teritorija. Tai tam tikra „trimatė erdvė, apimanti ir erdvę po žeme, ir erdvę virš tos teritorijos, kurią juosia vadinamosios valstybės sienos“.¹⁵⁰ Vadinasi, erdvinėje teritorijoje valstybė vykdo visas savo suverenias teises ir jos nacionalinės teisės normoms turi paklusti visi teisės subjektai. Atkreipiame dėmesį tik į tai, kad pagal tarptautinę teisę valstybė gali atitikti jai keliamus reikalavimus, „net jeigu jos sienos nėra tiksliai apibrėžtos ar jeigu jos sienos yra diskusijų klausimas, o kita valstybė į dalį jos teritorijos reiškia pretenzijas“.¹⁵¹ Istoriniu pavyzdžiu gali būti Lietuvos ir Lenkijos ginčas dėl Vilniaus krašto. Teritoriniai klausimai buvo ginčijami Tautų Sąjungoje, Ambasadorių konferencijoje, Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teisme, nors tuo metu valstybės jau buvo tarptautinės teisės subjektai. Vadinasi, kad būtų teritorija pripažinta valstybės požymiu nebūtinai turi būti tiksliai nustatytos valstybės sienos.

Trečiasis kriterijus – valdžia. Jis apima ne tik vykdomąją, bet ir įstatymų leidžiamąją bei teisminę valdžią. Galima teigti, kad valstybė gali egzistuoti tik tada, kai gyventojai paklūsta jos valdžiai. Remiantis G. Rutenbergu, kad tai būtų pripažinta, reikia nustatyti, „ar yra faktinė įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžia“.¹⁵² Vadinasi, valdžios institucijos turi sugebėti efektyviai įgyvendinti tos teritorijos valdymą. Anot I. Brownlie, turi „egzistuoti efektyvi su centralizuotais vykdomaisiais ir įstatymų leidžiamaisiais organais vyriausybė, kuri yra geriausias politinės bendruomenės pavyzdys“.¹⁵³ Valdžios efektyvumas pasireiškia vyriausybės vykdoma veiksminga teritorijos ir gyventojų kontrole. Valstybės viduje turi būti palaikoma ir kuriama nacionalinė teisinė

¹⁴⁷ Carter B. E. Trimble Ph. R. International law. Boston: Little Brown and Co.,1995. P.457.

¹⁴⁸ Brownlie I. Principles of public international law. P.71.

¹⁴⁹ Römeris M. Valstybė. T.1. P.9.

¹⁵⁰ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. P.236.

¹⁵¹ Carter B. E., Trimble Ph. R. International law. P.457.

¹⁵² Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. P.38.

¹⁵³ Brownlie I. Principles of public international law. P.71.

tvarka, o išorėje šis aspektas turi pasireikšti galimybe savarankiškai veikti tarptautinėje arenoje, teisiškai nepriklausomai nuo kitų valstybių nacionalinės teisės sistemos. Tarptautinėje teisėje skirtumas tarp priklausomų ir nepriklausomų valstybių grindžiamas išoriniais požymiais. Valstybė laikoma nepriklausoma, jeigu ji atlieka nepriklausomos valstybės funkcijas: siunčia ir priima diplomatus, sudaro tarptautines sutartis, dalyvauja tarptautinėse organizacijose ir pan. Priklausoma ji tampa tik tuo atveju, jei sudaro sutartį ar priiima kitokius teisinius įsipareigojimus, kuriais sutinka veikti vadovaujama kitos valstybės arba daugelį tarptautinių reikalų paveda tvarkyti kitai valstybei.

Galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis buvo įtvirtintas tik Montevidėjo konvencijoje. Laikantis šio požymio, valstybės egzistavimas priklausytų nuo pripažinimo, tačiau tos pačios konvencijos 3 straipsnis įtvirtina, kad „valstybės politinis egzistavimas nepriklauso nuo kitų valstybių pripažinimo“.¹⁵⁴ Praktika parodė, kad iki pripažinimo valstybės turi teisę ginti savo teritorinį vientisumą ir nepriklausomybę.

Kai kurie autoriai šį kriterijų pakeičia kitu valstybės požymiu – suverenitetu.¹⁵⁵ Suvereniteto teorijos kūrėjas prancūzų teisininkas J. Boden 1576 m. išleistame veikle „Šešios knygos apie valstybę“ suverenitetą laiko ryškiausiu valstybės valdžios požymiu „suvereni valstybės valdžia yra aukščiausia, nepriklausoma, jokių įstatymų iš vidaus nevaržoma valdžia“.¹⁵⁶ Toks suvereniteto apibrėžimas dažniausiai pripažįstamas tarptautinėje teisėje. Teorijoje skiriamas vidaus ir išorinis suverenitetas. M. Römeris išorinį suverenitetą apibūdino kaip „valstybės ir valdžios teisinį nepriklausomumą nuo kitų valstybių arba kitokių išorinių socialinių valdžių ir jėgų“. Tačiau, jo nuomone, tai nereiškia, kad valstybė turi nepaklusti tarptautinės teisės normoms. Tarptautiniame bendravime valstybė yra „subordinuota tarptautinei teisei“.¹⁵⁷ Vidinis valstybės suverenitetas „reiškiasi tuo, kad valstybės valdžia pati numato valstybės tikslus ir funkcijas, o tuo pačiu ir valstybinę teisę“.¹⁵⁸ Vadinasi, valstybės suverenitetas pasireiškia viršenybe šalies viduje (vidinis suverenitetas) ir nepriklausomybe tarptautiniuose santykiuose (išorinis suverenitetas). Valdžia, gavusi įgaliojimus iš tautos, valstybės teritorijos ribose turi visuotinį ir išskirtinį pobūdį ir pozityviosios teisės normomis priverčia valstybės gyventojus jos klausyti, neatsižvelgdama į jų norus. Išorinio suvereniteto požymis – nepriklausomybė tarptautiniuose santykiuose. Todėl, kalbant apie valstybės suverenitetą, reikia suprasti, kad ji yra nepriklausoma, vadinasi, nėra pavaldi jokiai

¹⁵⁴ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. P.113.

¹⁵⁵ Курс международного права: понятие, предметы и система международного права // под ред. П. А. Мюлersona А., Тункина Г. И. Москва: Наука, 1989. P.166; 293.

¹⁵⁶ Leonas P. Teisės enciklopedijos paskaitos. Fotogr. leid. Vilnius: Pozicija, 1995. P.55.

¹⁵⁷ Römeris M. Suverenitetas. Fotogr. leid. Vilnius: Pradai, 1995. P.223.

¹⁵⁸ Römeris M. Suverenitetas. P.245.

kitai valstybei. Tuo būdu ji dalyvauja tarptautiniuose santykiuose, turi teises ir pareigas tarptautiniame bendravime, ji yra tarptautinės teisės subjektas. Vadinasi, valstybė turi teisę į „tam tikrą būklę, į tam tikrą jį jos „status personalis“, pripažįstamą šioje tarptautinėje visuomenėje“.¹⁵⁹ Teisiškai jokia intervencija į valstybės suverenitetą nepateisinama.

A. Jaščenka suvereniteto nelaiko valstybės požymiu. Jo nuomone, ši sąvoka viešosios teisės moksle visiškai nereikalinga, ja negalima remtis sprendžiant klausimą, ar viena, ar kita valstybė gali būti laikoma tarptautinės teisės subjektu. Jis iškelia tezę, „kad nesą atskiros valstybės suverenumo, o esąs tik tarptautinės bendruomenės suverenumas“.¹⁶⁰ Vadinasi, atskiros valstybės valdžia yra subordinuota tarptautinei valdžiai, kurią vykdo tarptautinė teisė. Tokią poziciją tarptautinės teisės doktrinoje palaiko K. Koljaras, tvirtinantis, kad valstybė negali būti suvereni ir nepriklausoma, nes paklūsta teisei, o tarptautinės teisės normos riboja nepriklausomybę.¹⁶¹ Šiandieniniame pasaulyje valstybės aktyviai bendradarbiauja, jungiasi į įvairias tarptautines organizacijas, tuo perduodamos dalį savo įgaliojimų pačių kuriamoms organizacijoms. Tačiau tai nelaikoma suvereniteto ar nepriklausomybės praradimu. Valstybės suverenitetas neatskiriamas nuo valstybės subjektiškumo tarptautiniuose santykiuose.

Kai kurie autoriai valstybės požymiu laiko ne tik suverenitetą, bet ir nepriklausomybę. D. Žalimas nepriklausomybę laiko labai svarbiu valstybingumo kriterijumi: „jos buvimo faktas lemia, ar tam tikra tauta pasiekė savo teritorijoje visiškos savivaldos laipsnį“.¹⁶² Galima daryti išvadą, kad kiekviena valstybė, pasiekusi nepriklausomybę, yra suvereni. Tokią suvereniteto, kaip nepriklausomybės garanto sąvoką, įtvirtina ne tik daugelio šiuolaikinių valstybių konstitucijos (pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucijos 3 str. 2 d. „tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę“¹⁶³), bet ir tarptautiniai teisės aktai. Suverenitetas užkerta kelią kišimuisi į kitų valstybių reikalus. Jei yra apribojamas valstybės suverenitetas kitų valstybių naudai – tai gresia pavojus valstybei prarasti nepriklausomybę ir valstybingumą.

¹⁵⁹ Ten pat, p.222.

¹⁶⁰ Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. P.108-115.

¹⁶¹ Žalimas D. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas: pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. P.23-24.

¹⁶² Ten pat, p.27.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucija: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo ministerijos, 1996. P.8.

3.2. Lietuvos valstybės susikūrimas

Išnagrinėję tarptautinius teisinius valstybės požymius, logika reikalauja įvertinti, ar buvo šie elementai, Lietuvos Tarybai paskelbus 1918 m. vasario 16 d. aktą? Skirtingų autorių visuotinai pripažįstama, kad dviejų pagrindinių valstybės elementų – tautos ir teritorijos – buvimas abejonių nekelia. Akte teritorija apibrėžiama kaip „Lietuvos valstybė su sostine Vilniuje“.¹⁶⁴ Nors aktas neapibrėžia valstybės teritorijos ribų, tačiau nuoroda į 1917 m. rugsėjo 18 – 23 d. Vilniaus konferencijos nutarimą preziumuoja, kad tai teritorija pagal etnografinį dėsni – „valstybė etnografinėmis ribomis“.¹⁶⁵ Kaip parodė naujų valstybių susikūrimo praktika, valstybės teritorija, kaip būtinas elementas, nebūtinai turi būti apibrėžta, o teritoriniai ginčai netrukdo valstybės susikūrimui. Akte tauta suvokiama kaip etnis lietuvių socialinis junginys. Lietuvių tauta susiformavo per istorinį laiką (etnografinėje Lietuvos teritorijoje baltų gentys jau gyveno ~ 2000 m. prieš Kristų.¹⁶⁶ Žinome, kad nesant valstybės, tautai gresia išnykimas, todėl kiekviena tauta, norinti išlikti, siekia sukurti valstybę. Toks siekis buvo išreikštas Vilniaus konferencijoje ir tai buvo pavesta padaryti tautos atstovybei – Lietuvos Tarybai (konferencijoje dalyvavę 222 atstovai buvo išrinkti iš visų luomų, srovių bei partijų gyvenusių okupuotoje Lietuvoje).¹⁶⁷ Tai, kad tuo metu nebuvo aiškiai apibrėžta pilietybė nėra pagrindo neigti tautos buvimą. Iš tarptautinės teisės teorijos žinome, kad šį klausimą reguliuoja valstybės vidaus teisė. Vadinasi, materialinis valstybės egzistavimo pagrindas buvo.

Daugiausia klausimų kyla dėl trečiojo valstybės elemento – valdžios. Mūsų nagrinėtų autorių G. Rutenbergo, M. Römerio, Z. Petrausko, M.

Maksimaičio, istorikų Z. Ivinskio, A. Senno darbuose laikomasi tos pozicijos, kad šio elemento vasario 16 d. nebuvo. Tarptautinės teisės praktikoje pripažinta, kad valdžia turi pasižymėti efektyvumu: turi būti vykdoma efektyvi teritorijos ir gyventojų kontrolė, palaikoma ir kuriama nacionalinė teisinė tvarka, savarankiškai veikiama tarptautinėje arenoje ir pan. Objektivi tikrovė verčia pripažinti, kad tuo metu valdžią įgyvendino vokiečių okupacinė administracija (ignoruojami Lietuvos Tarybos nutarimai, vykdomos rekvizicijos, netgi draudžiama naudotis Lietuvos Valstybės Tarybos pavadinimu dokumentuose ir pan.).¹⁶⁸ Tarybai buvo leista sudaryti keletą komisijų prie okupacinės administracijos, kurios sprendė teisės, švietimo, agronomijos, sveikatos, skundų ir kitus

¹⁶⁴ 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarimas // Lietuvos istorija. Red. Šapoka A. Fotogr. leid. Vilnius: Mokslas, 1989. P.544.

¹⁶⁵ Lietuvių konferencijos 1917 m. rugsėjo 18-22 d. ir 1918 m. sausio 7-8 d. valstybės tarybos posėdžių protokolai Nr.30-32 // Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917-1918. Vilnius: Mokslas, 1991. P.76.

¹⁶⁶ Lietuva. Lietuvių enciklopedija. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1991. P.271.

¹⁶⁷ Lietuvių konferencijos 1917 m. rugsėjo 18-22 d. ir 1918 m. sausio 7-8 d. valstybės tarybos posėdžių protokolai. P.75-76.

¹⁶⁸ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Šenavičius A. Lietuvos teisės istorija. P.308-309.

klausimus. P. Klimo nuomone, „Tarybos atstovai okupacijos valdžios buvo demonstratyviai nepripažįstami. „Wir sind Regierung“ (mes esame valdžia) – skelbė kiekvienas okupacijos valdininkas“.¹⁶⁹ Nors okupacinė valdžia ignoravo Tarybą, tačiau jos veikla buvo nukreipta į krašto valdymo perėmimą. M. Maksimaitis pastebi, kad jau 1918 m. pirmoje pusėje Tarybos Teisių komisijoje buvo rengiami savivaldybių, Steigiamojo Seimo rinkimų ir kiti įstatymų projektai¹⁷⁰, lietuvių teisininkai (A. Janulaitis, J. Kymantas, V. Stašinskas, J. Vileišis) išipareigojo Lietuvos Tarybai surinkti žinias apie Lietuvoje esančius teisininkus, kurie turėjo ruošti administraciniam darbui ir teismų veiklai perimti.¹⁷¹

Turime pažymėti, kad nors ir 1918 m. vasario 16 d. Lietuva dar nebuvo valstybė tarptautinės teisės prasme, tačiau šio nutarimo svarba netenka abejoti, nes jis ne tik politiškai proklamavo valstybės susikūrimą, bet jo nuostatos nustatė esmines kryptis visam Lietuvos nepriklausomos valstybės laikotarpiui, įtvirtino tautos suvereniteto ir būsimosios demokratinės valstybės pagrindus teisinėje sistemoje. M. Römerio žodžiais: „Lietuvos pozityvinė teisė laiko šį aktą Lietuvos valstybės įkūrimo pradžia: tad teisiškai tatau yra neabejotinas faktas, iš kurio tenka daryti visas teises išvadas“.¹⁷²

Kyla klausimas: kada Lietuva susikūrė kaip valstybė tarptautinės teisės prasme? Turime išsiaiškinti, kada susikuria trečias valstybės elementas – valdžia. G. Rutenbergas teigia, kad tai įvyksta 1919 m. sausio mėn. pabaigoje, susidarius antrajam ministrų kabinetui, baigiant organizuoti Lietuvos kariuomenei, 1919 m. sausio mėn. priėmus „Laikinąjį įstatymą apie Lietuvos pilietybę“ ir sausio 16 d. sušaukus Tarybos komitetų suvažiavimą. Tada valstybė galėjo faktinai įgyvendinti savo funkcijas.¹⁷³ Pripažįstame, kad „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai“ nustatė parlamentinę valdymo formą (įstatymų leidžiamoji valdžia – Valstybės Tarybai), vykdomąją valdžią pavedė Valstybės Tarybos Prezidiumui ir Ministrų kabinetui, padėjo pagrindą valstybės teisinės sistemos kūrimui, numatydami principines nacionalinės ir receptuotos teisės koegzistavimo taisykles.¹⁷⁴ Teisės aktų leidyba yra viena pagrindinių valstybės organizavimo ir veiklos formų. Jais remiantis kuriama nacionalinė teisinė tvarka, kuri yra pagrindas efektyviam valdžios funkcionavimui. 1918 m. lapkričio 2 d. – 1919 m. sausio pabaigoje išleistų teisės aktų (įstatymų, įsakymų, cirkuliarų, aplinkraščių, atsišaukimų) analizė parodo, kad Valstybės Taryba ir pirmosios

¹⁶⁹ Klimas P. Mūsų kovės dėl Vilniaus 1922-23. Kaunas: A. ir P. Klimų leidinys, 1923. P.85.

¹⁷⁰ Maksimaitis M. Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais. Vilnius: Justitia, 2001. P.74.

¹⁷¹ Maksimaitis M. Teisių mokslai // Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė, 1922-2002. P.325.

¹⁷² Römer'is M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. P.38.

¹⁷³ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. P. 35-51.

¹⁷⁴ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai // LVŽ papildymas. 1918. Nr.1/1a.

Vyriausybės reglamentuoja svarbiausias valdymo sritis. Vietos valdymo organizavimą reglamentavo vidaus reikalų ministro išleistas „Dėlei savivaldybių Lietuvoje. Cirkuliaras Nr. 1.“¹⁷⁵, apskrities viršininko teises ir pareigas – „Laikinosios apskrities viršininko teisės ir pareigos. Cirkuliaras Nr.2“.¹⁷⁶ Teismų sistemos reglamentavimui buvo skirtas „Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas“.¹⁷⁷ Vienas iš pirmųjų įstatymų „Laikinis įstatymas apie Lietuvos pilietybę“ – reglamentavo asmenų, kurie yra teisiniame santykiyje su Lietuvos valstybe, statusą.¹⁷⁸ Asmenys, tapdami valstybės piliečiais įgyja ne tik teises, bet ir pareigas, kurių pagrindu jie paklūsta nustatytai teisinei tvarkai. Taip valdžios elementas siejamas su nuolatinį gyventojų elementu. Tačiau galutinei G. Rutenbergo išvadai norėtumėme paprieštarauti. Mūsų nuomone, autorius išvardino vidinio suvereniteto požymius, kurie yra reikšmingi efektyviam valdžios funkcionavimui, tačiau tarptautinės teisės prasme, svarbiausias pagrindinis išorinio suvereniteto požymis – nepriklausomybė nuo bet kokios valdžios tarptautiniuose teisiniuose santykiuose. Valstybės kūrimuisi svarbią reikšmę turi faktinis valdžios įgyvendinimas tam tikroje teritorijoje. Lietuva 1919 m. sausio mėn. neturėjo teritorinės viršenybės: teritoriją kontroliavo vokiečių kariuomenė, kuri gruodžio pabaigoje pasitraukė iš Vilniaus; 1919 m. sausio 1 d. Vilnių užėmė lenkų būriai, o kitą dieną – Raudonoji Armija. Lietuvos vyriausybė dar neturėjo kariuomenės, kuri galėtų užtikrinti savo valdomos teritorijos kontrolę. Lietuvos valdžios struktūros negalėjo savarankiškai priimti sprendimų, nes visus klausimus turėjo derinti su vokiečių civiline administracija. Valstybės išde nebuvo lėšų, kurios užtikrintų nepriklausomą valdžios egzistavimą (paskolos gaunamos iš Vokietijos). Tarptautinėje arenoje Lietuvos valdžia buvo laikoma provokiška (tiesa, daugeliui Lietuvos vardas buvo beveik negirdėtas), jos tolimesnė perspektyva buvo nagrinėjama tik Lenkijos arba Rusijos klausimo kontekste. Vadinasi, tarptautiniuose teisiniuose santykiuose Lietuvos valdžia dar nebuvo savarankiška, todėl negalima laikyti, kad buvo susikūrusi valstybė tarptautinės teisės prasme.

Teisinėje literatūroje aptikome nuomonę, kad valstybė susikūrė ilgalaikio proceso metu, kurio pabaiga susijusi su 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija.¹⁷⁹ Tai svarus argumentas, nes rezoliucijoje pasireiškė Lietuvos valstybės demokratinis suverenumas – laisvas tautos apsisprendimas. Joje proklamuotas faktas, kad jau atstatyta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Manytume, kad šiuo dokumentu buvo užbaigta tam tikro laikinumo būsena (laikinosios konstitucijos, laikinoji Vyriausybė, laikinieji įstatymai ir pan.), kurią galima įžvelgti 1919 m.

¹⁷⁵ Dėlei savivaldybių Lietuvoje. Cirkuliaras Nr.1. // LVŽ. 1919, Nr. 2-3.

¹⁷⁶ Laikinos apskrities viršininko teisės ir pareigos. Cirkuliaras Nr.2. // LVŽ. 1919, Nr. 2-3.

¹⁷⁷ Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas // LVŽ. 1919, Nr.2-3/26.

¹⁷⁸ Laikinis įstatymas apie Lietuvos pilietybę // LVŽ. 1919, Nr.2/3-22.

¹⁷⁹ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Šenavičius A. Lietuvos teisės istorija. P.324.

viduryje, ir galutinai sudėti visi taškai ant „i“ valstybingumo atkūrimo procese. Tačiau, kad Lietuva tik tada tampa valstybe tarptautinės teisės prasme, nenorėtume sutikti.

Visiškai nepriimtina sovietiniu laikotarpiu vyravusi nuomonė, kad valstybingumas buvo atkurtas paskelbus Sovietų valdžią Lietuvoje.¹⁸⁰

Manytume, kad būtinas trečiasis valstybės elementas – valdžia Lietuvoje susiformavo 1919 m. viduryje.

Pirma, ryžtingos priemonės kariuomenei organizuoti: 1919 m. vasario 10 d. įvesta būtiniosios karo tarnybos prievolė, kovo 5 d. paskelbta 1896-1900 m. gimusių vyrų mobilizacija.¹⁸¹ Lietuvos kariuomenė sulaiko Raudonosios Armijos veržimąsi į Lietuvą, o iki metų vidurio išvaduoja jos užimtą teritoriją. Taip pat, sustabdomas Lenkijos veržimasis ir, įsikišus Antantės valstybėms, nustatoma demarkacinė linija.

Antra, antrasis ministrų kabinetas energingai ėmėsi visų valstybės funkcijų: įstatymų leidybos, administracijos, teismo srityse. Nuo sausio iki liepos mėnesio buvo išleisti įstatymai, kurie apėmė arba pačią materialinę teisę, arba jai artimas viešosios teisės sritis: Ypatingi Valstybės Apsaugos Įstatai, Įstatymas Valstybės Kontrolei tvarkyti, Karo teismo įstatai ir kt.¹⁸² 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Taryba priima „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinius dėsnius“. Šiame teisės akte pakeista valstybės konstrukcija: vykdomoji valdžia atitenka Valstybės Prezidentui ir Ministrų kabinetui, kurie numatytais atvejais gali užsiimti įstatymų leidyba.¹⁸³ 1919 m. liepos 1 d. buvo priimti Pasų įstatai, kurie nustatė, kad kiekvienas Lietuvos pilietis, sulaukęs 17 metų, turi turėti pasą ir pateikti jį valstybės institucijų ir pareigūnų reikalavimu.¹⁸⁴ Tuo būdu valdžia jau kontroliuoja jai pavaldžius asmenis, turinčius paklusti jos nustatytai teisei tvarkai.

Vykdomosios valdžios veikla apėmė svarbiausias valstybės gyvenimo sritis: finansus, mokesčius, krašto apsaugą, valstybės tarnybos statusą, vidaus reikalų tvarkymą, teismų sistemą, švietimą ir kultūrą, socialinę apsaugą, susisiekimą ir žemės ūkio politiką. Ypač svarbu buvo teisingas žemės reformos įvykdymas. Tuo laikotarpiu buvo sukurtos centrinės ir vietos valdymo institucijos.

¹⁸⁰ Žiugžda R. Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917-1940. Vilnius: Mokslas, 1983. P.21.

¹⁸¹ Petrauskas Z. Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimas 1918-1919. P.123.

¹⁸² Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 11 16-1940 06 15) // Parengė Andriulis V., Mockevičius R., Valeckaitė V. Vilnius: Teisės institutas, 1996. P.114-115; 124-125; 560.

¹⁸³ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai // LVŽ. 1919, Nr. 6-24a (priedėlis).

¹⁸⁴ Pasų įstatai // LVŽ. 1919, Nr. 9.

Trečia, 1919 m. liepos mėn. pradžioje Paryžiaus Taikos konferencijos vadovybės sprendimu Vokietijos civilinė administracija perdavė Lietuvos vyriausybei telefoną, telegrafą, susisiekimo priemones, geležinkelius. Liepos 12 d. vokiečių kariuomenei aljantų iniciatyva buvo įsakyta palikti Kauną ir jo apylinkes. Lietuvos vyriausybė įgyja teritorinę viršenybę jos kontroliuojamojoje teritorijoje. Tuo pagrindu pasibaigia kitos valstybės vykdoma Lietuvos valdžios kontrolė, t.y. susidaro galimybės dalyvauti tarptautiniuose teisiniuose santykiuose nevaržomai jokios kitos valstybės valdžios.

Vadinasi, 1919 m. vasaros viduryje pasibaigė procesas, kurio pasekmė buvo suverenios, nepriklausomos Lietuvos valstybės tarptautinės teisės prasme susikūrimas.

3.3. Lietuvos tapsmas tarptautinės teisės subjektu

Priėjome išvadą, kad 1919 m. vasaros viduryje buvo visi objektyvūs požymiai laikyti Lietuvą valstybe susikūrusia tarptautinės teisės prasme. Pabandytume išsiaiškinti, kada Lietuva tampa tarptautinės teisės subjektu. P. Kūris pastebi, kad „palankioje Lietuvos pietų kaimynui tarptautinėje teisinėje literatūroje buvo ieškoma pagrindimo, kad 1918-1919 metais dar kitų valstybių nepripažinta Lietuva nebuvo tarptautinės teisės subjektas“.¹⁸⁵ Konstitucinės pripažinimo teorijos šalininkų nuomone, Lietuva 1918-1919 m. negalėjo būti tarptautinės teisės subjektu, nes jos nebuvo pripažinusios kitos valstybės. Tokios pozicijos laikėsi ir A. Jaščėna. Tuo tarpu pagal deklaracinę teoriją, Lietuva 1919 m. jau buvo tarptautinės teisės subjektu, nes tarptautinis teisinis subjektiškumas nepriklauso nuo kitų valstybių valios pripažinti ar nepripažinti naujai susikūrusią valstybę, nes tai yra fakto klausimas. G. Rutenbergas atmeta pripažinimo būtinumą kaip sąlygą naujai susikūrusiai valstybei tapti tarptautinės teisės subjektu teigdamas: „naujai susikūrusi valstybė *eo ipso* yra tarptautinės teisės subjektas <...> pačiu susikūrimo faktu ji įgyja tarptautinį teisinį subjektiškumą“.¹⁸⁶ Svarbiausia, kad naujai susikūrusi valstybė galėtų įgyti ir savo veiksmais įgyvendinti teises ir pareigas, kurios yra priimtos tarptautinėje bendrijoje.

G. Rutenbergo nuomone, 1919 m. sausio mėn. pabaigoje Lietuva buvo tarptautinės teisės subjektu. Joje buvo faktinai įgyvendinama valdžia, o tarptautiniuose teisiniuose santykiuose tai pasireiškė užsienio valstybėse leidžiamame realiai įgyvendinti Laikinajame įstatyme apie Lietuvos pilietybę. Be to, vyko Lietuvos valstybės atstovų įvairios derybos su kitomis valstybėmis pripažinimo ir kitais tarptautinio bendravimo klausimais. Mūsų nuomone, autorius išliko nuoseklus

¹⁸⁵ Kūris P. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir tarptautinė teisė. P.7-18. P.8-9.

¹⁸⁶ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. P.41.

ir logiškai pritaikė savo išdėstytą teoriją apie Lietuvos valstybės susikūrimą tarptautinės teisės prasme, padarydamas išvadą, kad sausio mėn. pabaigoje Lietuva tampa tarptautinės teisės subjektu. Būdamas deklaracinės pripažinimo teorijos šalininku jis laikosi nuomonės, kad kitų valstybių pripažinimas nėra pagrindas Lietuvos valstybei tapti tarptautinės teisės subjektu. Tokiai jo nuomonei pritaria P. Kūris, atkreipdamas dėmesį į tai, kad šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tarptautinė praktika paremta nuomone, kad „valstybių pripažinimo institutas turi deklaracinę, o ne konstitucinę reikšmę“.¹⁸⁷ Mes taip pat laikomės tos pozicijos, tačiau manome, kad 1919 m. sausio pabaigoje Lietuva dar nebuvo tarptautinės teisės subjektas. Būdami deklaracinės teorijos šalininkais turime pripažinti, kad tuo metu kitų, ypač aljantų, pozicija Lietuvos atžvilgiu buvo labai svarbi jai tampant tarptautinių teisių santykių subjektu. Nuo tos pačios pozicijos priklausė, kaip greitai kitos valstybės laikys Lietuvą tarptautinės bendrijos nare. Jeigu žiūrėtume iš formalios pozicijos, tai pirmas pripažinimas 1918 m. kovo 23 d. iš Vokietijos pusės konstatavo Lietuvos tarptautinį teisinį subjektiškumą.¹⁸⁸ Pripažinimo aktu Lietuva įgijo tarptautinį teisinį veiksnumą Vokietijos atžvilgiu (galimybė atlikti Vokietijos atžvilgiu tam tikrus teisinius veiksmus – sudaryti konvencijas). Tačiau, kaip anksčiau esame minėję, tuo metu Lietuva nebuvo valstybė tarptautinės teisės prasme, vadinas, nebuvo tarptautinės teisės subjektas. Tokia situacija parodė Vokietijos politinės valdžios interesą paversti Lietuvą protektoratu.

Pasibaigus karui, naujų valstybių susikūrimas ir tapsmas tarptautinės teisės subjektais buvo daugiau politikos, o ne teisės klausimas. Tuometinėje tarptautinėje teisėje buvo akcentuojamas tautų apsisprendimo principas, tačiau realiuose tarptautiniuose santykiuose buvo kitaip. Antantei ir JAV svarbiausias buvo taikos išsaugojimo klausimas ir bolševizmo slinkimo į vakarus sustabdymas. Todėl Lietuvos nepriklausomybės klausimas buvo sprendžiamas Lenkijos arba Rusijos klausimų kontekste. Vadinas, Lietuvos politiniai veikėjai turėjo imtis aktyvių veiksmų, kad pakeistų susiformavusią tarptautinę nuomonę. Tam tikrų konkludentinių veiksmų, rodančių kitų valstybių požiūrį į Lietuvą, galime pastebėti jau 1918 m. pabaigoje. 1918 m. lapkričio 20 d. Jurgis Šaulys buvo paskirtas įgaliotuoju ministru Berlyne, taigi tapo pirmuoju Lietuvos vyriausybės diplomatinio atstovu.¹⁸⁹ 1918 m. gruodžio mėn. 12 d. Švedija pripažino Lietuvą „*de facto*“ ir pasiuntė notą per

¹⁸⁷ Kūris P. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir tarptautinė teisė. P.9.

¹⁸⁸ Vokietijos imperatoriaus aktas dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo 1917 m. gruodžio 11 d. nutarimo sąlygomis. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958. T.3. P.96-97.

¹⁸⁹ Senn A. E. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918-1920 metais. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992. P.46.

savo pasiuntinį Berlyne.¹⁹⁰ Vadinasi, Švedijos atžvilgiu Lietuva taip pat įgijo teisinį subjektiškumą (subjektas gali palaikyti diplomatinis ir konsulinis santykius).

Pagal tuo metu nusistovėjusią teisinę praktiką vien tik dalyvavimas 1919 m. sausio 18 d. prasidėjusioje Paryžiaus Taikos konferencijoje kontrahentu leido įgyti naujai susikūrusiai valstybei tarptautinį teisinį subjektiškumą. Žinome, kad Lietuvos atstovai į konferenciją buvo nepakviesti, tačiau Lietuvos vyriausybės atstovai ne kartą kreipėsi į konferencijos vadovybę su įvairiomis notomis (1919 m. vasario 16 d.; kovo 24 d. ir pan.), akcentuodami tautų apsisprendimo principą, kurio pagrindu Lietuva turi būti pripažinta nepriklausoma valstybe.¹⁹¹ 1919 m. balandžio 19 d. Lenkijai, užėmus rytinę ir pietinę Lietuvos dalį nuo Gardino iki Vilniaus, buvo kreiptasi į Taikos konferencijos vadovybę su protestu dėl neteisėtų Lenkijos veiksmų. Gegužės 2 d. buvo gautas konferencijos sekretoriato pranešimas su pasiūlymu susitikti ir išvengti rimtų komplikacijų, „kurios netaptų karo veiksmiais tarp valstybių“.¹⁹² Tai, mūsų nuomone, nereiškė, kad Antantė laikė Lietuvą nepriklausoma valstybe, greičiau įvairūs politiniai reveransai buvo svarbūs jų pačių interesui – kad nekiltų karas tarp valstybių, galinčių kovoti prieš bolševikus. Tačiau kai kurie įvykiai konferencijoje rodė, kad 1919 m. viduryje formuojasi nuostatos apie neišvengiamą Lietuvos valstybės susikūrimą. Versalio taikos sąlygose, kurias Antantė pateikė Vokietijai 1919 m. gegužės 7 d., nustatyta, kad vokiečių karinės dalys turi būti Baltijos šalyse tol, kol sąjungininkai duos įsakymą dėl jų išvedimo. Kartu buvo atskirtas Klaipėdos kraštas nuo Rytų Prūsijos. Nors Lietuva nebuvo šioje sutartyje paminėta, tačiau į vokiečių pastabas dėl sutarties buvo atsakyta, kad tai bus prijungta prie Lietuvos, kai joje nusistovės politinė padėtis.¹⁹³ Galime daryti prielaidas, kad 1919 m. birželio mėn. 6 d. Lietuvos atstovų kreipimasis į Vyriausiąją Tarybą dėl lenkų tolesnio veržimosi į Lietuvą Antantės valstybių buvo priimtas ir birželio 18 d. buvo nustatyta demarkacinė linija tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių.¹⁹⁴ Tai parodė, kad Antantės valstybės atkreipė dėmesį į teisėtus Lietuvos reikalavimus. Nors Antantė norėjo išlaikyti vieningą frontą prieš bolševikus, o ne tenkinti lietuvių reikalavimus, visgi turime pastebėti, kad Lietuvos vyriausybė imama suprasti ne kaip vokiečių padalinys (kai kurių autorių nuomone – karinis protektoratas)¹⁹⁵, o kaip tikra tautinė institucija. Lietuvos atstovų pastangos davė teigiamus rezultatus, rodančius, kad Lietuva gali dalyvauti tarptautiniuose teisiniuose santykiuose. 1919 m. liepos mėnesį Antantės įsakymu išvedus vokiečių kariuomenę iš

¹⁹⁰ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. P.28-61.

¹⁹¹ Klimas P. Iš mano atsiminimų. Vilnius: Lietuvos enciklopedijos redakcija, 1990. P.141.

¹⁹² Klimas P. Iš mano atsiminimų. P.145.

¹⁹³ Senn A. E. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918-1920 metais. P.92.

¹⁹⁴ Ten pat, p.98.

¹⁹⁵ Römer'is M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. D.1.P.61.

Kauno ir jo apylinkių, Lietuva įgijo teritorijos kontrolę. Į vyriausybės rankas perėjo geležinkeliai, paštas, telegrafas. Taikos konferencijos institucijos atsižvelgė į Lietuvos pretenzijas dėl naujų Lenkijos karinių veiksmų (tai parodo subjekto teisingumą tarptautiniuose santykiuose).

Kitas tarptautinio teisinio subjektiškumo pasireiškimas – gebėjimas sudaryti tarptautines sutartis (jus tractatum). Tuo metu sudaromos dvišalės sutartys su kitomis valstybėmis. Kovo mėnesį Lietuva sudaro sutartį su Latvija dėl naudojimosi Liepojos uostu¹⁹⁶, Vokietija – dėl geležinkelių medžiagos pardavimo ir nuomos, kurioje numato, kad vokiečių karo geležinkelių evakuacijos dieną turtas parduodamas Lietuvos vyriausybei.¹⁹⁷ Liepos ir rugpjūčio mėnesį Lietuva sudarė pašto konvencijas su Suomija, Latvija, ir Estija.¹⁹⁸ Visa tai rodė, kad Lietuva gali prisiimti ir įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus. Jos teritoriją kontroliuoja vyriausybė, gyventojai pripažįsta valdžią, kuriama nacionalinė teisinė sistema, reguliuojanti pagrindines politinio ir ūkinio gyvenimo sritis, teisės aktai pripažįstami kitose valstybėse. Tai leidžia daryti išvadą, kad 1919 m. vasaros viduryje Lietuva, tapus valstybe tarptautinės teisės prasme, tampa tarptautinės teisės subjektu. Kita vertus, tai parodė praktika: vokiečių kariuomenei pasitraukus prasidėjo Lietuvos valstybės pripažinimas „de facto“. Jau 1919 m. rugpjūčio 22 d. ją pripažino Norvegija, rugsėjo 24 d. – Anglija, rudenį Latvija, Suomija.¹⁹⁹

Šiuolaikinės tarptautinės teisės literatūroje sutinkame įvairių nuomonių šiuo klausimu. Lenkijos teisininkas ir diplomatas Jaroslaw Sozanski teigia, kad Lietuva tarptautinės teisės subjektu jau buvo 1918 m. rudenį.²⁰⁰ Kitas argumentas, patvirtinantis mūsų išvadas išdėstytas I. Brownlie, kuris 1918-1920 m. Lietuvą laiko tauta, kovojančia dėl savo valstybingumo (valstybe in status nascendi).²⁰¹ Žinome, kad tokios tautos ribotai atstovaujamos tarptautiniuose santykiuose, neturi narystės universaliose tarptautinėse organizacijose (dažniausiai yra tik stebėtojos), tačiau šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje jos laikomos tarptautinės teisės subjektais.

Išanalizavę literatūrą, galime daryti prielaidą, kad 1919 m. vasaros viduryje Lietuva tampa valstybe tarptautinės teisės prasme ir įgyja tarptautinį teisinį subjektiškumą.

¹⁹⁶ Sutartis su Latvija dėl naudojimosi Liepojos uostu // Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis // sud. Dailidė P. Kaunas: Užsienio reikalų ministerija, 1930. T.1. P.3-5.

¹⁹⁷ Sutartis su Vokietija dėl geležinkelių medžiagos pardavimo ir nuomos // Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis // sud. Dailidė P. Kaunas: Užsienio reikalų ministerija, 1930. T.1. P.6.

¹⁹⁸ Senn A. E. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918-1920 metais. P.86.

¹⁹⁹ Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. P.48-49.

²⁰⁰ Sozański J. Prawa mniejszości narodowych w niepodległej Litwie, Łotwie, Estonii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 1998. P.18.

²⁰¹ Brownlie I. Principles of public international law. P.236.

IŠVADOS

1. Tarptautinės teisės studijos Vyriausioje Lietuvos mokykloje buvo pagrįstos prigimtinės teisės teorija, kurios pagrindiniai principai susiformavo ne iš kokio nors valingo žmogaus pasirinkimo ar sprendimo, bet iš teisingumo principų. Natūralu, kad tuo metu tarptautinėje teisėje besiformuojančios pozityvizmo šaknys tuometinių Lietuvos teisininkų dar nebuvo pasiekusios.

2. Nuo pat Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universiteto įsikūrimo tarptautinės teisės kursas buvo dėstomas septintame ir aštuntame semestruose. Tarptautinės teisės kursą dėstė A. Jaščenka, vėliau jį pakeitė Universiteto auklėtiniai D. Krivickas ir T. Petkevičius. Be pedagoginio darbo, teisininkai tarptautininkai savo pažiūras pristatė išleistuose paskaitų kursuose, monografijose, žurnaluose, laikraščiuose, Universiteto Teisės fakulteto leidžiamuose „Teisių fakulteto darbuose“. D. Krivickas vienintelis Universitete apgynė daktaro disertaciją iš tarptautinės teisės „Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas“, kurioje išsamiai išnagrino tarptautinio teisingumo teismo svarbą ir jo reikšmę reguliuojant ginčus, kylančius tarp tarptautinės teisės subjektų. Turime pažymėti, kad Universiteto teisininkai tarptautininkai dalyvavo daugelyje Lietuvos tarptautinių derybų, jiems prisidedant buvo laimėtos visos bylos Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Tribunole.

3. Per du Universiteto veiklos dešimtmečius paskaitas tarptautinės teisės klausimais skaitė Paryžiaus universiteto teisės profesoriai F. Oliver-Martin, E. L. Le Fur, žinomas Lietuvos teisių gynėjas ir advokatas Hagos tribunole, Berno arbitražo teisme ir konsiliacijos komisijoje Hagoje A. N. Mandelštam, teisininkas ir diplomatas L. Natkevičius. Tuometis Universiteto rektorius M. Rōmeris tarptautinės teisės klausimais paskaitas skaitė Paryžiaus, Stokholmo, Lundo, Upsalos universitetuose. Turime pažymėti, kad M. Rōmeris kaip tautinis teisėjas *ad hoc* dalyvavo Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Tribunole *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byloje ir buvo Europoje pripažįstamas kaip Klaipėdos krašto tarptautinių teisinių reikalų ekspertas.

4. Pažymime, kad tarptautinės teisės mokslo raidą sieti vien tik su Universiteto teisininkais tarptautininkais būtų neteisinga. Mūsų nagrinėtos literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad teisininkų praktikų tarptautinių problemų tyrimai buvo susiję su tuo metu aktualiausiomis Lietuvos valstybės problemomis. G. Rutenbergas bene vienintelis nagrinėjo Lietuvos valstybės susikūrimo ir pripažinimo po Pirmojo pasaulinio karo problemą tarptautinės teisės prasme. Būdamas pozityvizmo doktrinos šalininkas palaikė deklaracinę valstybių pripažinimo

teoriją ir kartu parodė, kaip politika įtakoja valstybės susikūrimą tarptautinės teisės prasme. Taip pat išryškino tarptautinės teisės reikšmę mažųjų valstybių egzistavimui, ką įrodė šiandieninės gyvenimo realijos.

5. D. Krivicko moksliniai tyrinėjimai sietini su jauna Lietuvos valstybei ypač aktuali tarptautinio teisingumo įtvirtinimu, kurio dėka Lietuva galėjo apginti savo suverenitetą tuometinėje geopolitinėje situacijoje. Daktaro disertacijoje „Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas“ išsamiai išanalizavo tarptautinio teismo įkūrimo istoriją, struktūrą, pagrindė jo būtinumą ir svarbą tarptautinių ginčų taikaus suregulavimo užtikrinime, pažymėjo, kad nesant privalomosios kompetencijos, kuri nepriklausytų nuo ginčo šalių valios, tai nėra teismas tikraja žodžio prasme.

6. A. Jaščenkos „Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė“ – plačios apimties tarptautinės teisės teorijos darbas, kuris skirtas aktualiausioms tarptautinės teisės problemoms ir jų analizei. Šis darbas buvo naudingas ne tik akademinėi visuomenei, bet ir vertingas visiems, kurie tuo metu domėjosi dar pakankamai mažai diskutuojamais Lietuvoje tarptautinės teisės klausimais. Aptartos pagrindinės tarptautinės teisės kategorijos (tarptautinės teisės subjektai, šaltiniai, principai ir pan.), tarptautinės sutartys, tarptautinės teisės kodifikacija, karo problemos, ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje, nuosekliai palaikoma Pasaulinės Sąjungos idėja. Manome, kad kai kurie jo teiginiai materializavosi po Antrojo pasaulinio karo susikūrusiose tarptautinėse organizacijose.

7. Visą Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpį Klaipėdos krašto teisinis statusas buvo vienas aktualiausių Lietuvos tarptautinės politikos ir tarptautinės teisės klausimų. Savo poziciją minimu klausimu išdėstė daugelis tuo metu Lietuvoje gyvenusių teisininkų tarptautininkų. Neabejotinai išsamiausiai tyrinėjimus minėtu klausimu pateikė J. Robinzonas „Klaipėdos krašto konvencijos komentare“. Autorius surinko ir išstudijavo viską, kas tuo metu pasaulio mokslinėje literatūroje parašyta apie Klaipėdos kraštą, kritikavo kitaip manančius autorius. J. Robinzonas nesitenkino vien sausu faktų aiškinimu, bet pasinaudojo teisės doktrina. Teoriniai fragmentai, kurie pagrindė vieną ar kitą konvencijos straipsnio aiškinimą, suteikė veikalui rimto mokslinio darbo pobūdį.

8. Palyginę Pirmosios Lietuvos Respublikos teisininkų tarptautininkų darbus su šiuolaikine tarptautinės teisės literatūra, priėjome išvadą, kad 1918 m. vasario 16 d. nutarimu paskelbusi nepriklausomybę, Lietuva netapo valstybe tarptautinės teisės prasme, nes nebuvo valdžios, kuri galėtų faktiškai vykdyti valstybės funkcijas. Tačiau šis nutarimas ne tik politiškai skelbė valstybės atkūrimą, bet jo nuostatos nustatė esmines kryptis visam Lietuvos nepriklausomos

valstybės laikotarpiui, įtvirtino tautos suverenitetą ir būsimosios demokratinės valstybės pagrindus teisinėje sistemoje. Mūsų nuomone, suvereni nepriklausoma Lietuvos valstybė tarptautinės teisės prasme susikuria 1919 m. viduryje. Tuo metu jau buvo susikūrusi įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia, kuri, remdamasi nacionaline teisine sistema, galėjo efektyviai realizuoti savo funkcijas. Karo prievolės pagrindu suorganizuota kariuomenė sugebėjo apginti teisėtą valdžią ir piliečius nuo kitų valstybių karinės agresijos. Liepos mėn. viduryje, pasitraukus vokiečių kariuomenei iš Lietuvos, vyriausybė įgyja teritorinę viršenybę jos kontroliuojamoje teritorijoje. Vadinasi, susidaro visos sąlygos dalyvauti tarptautiniuose santykiuose nevaržomai jokios kitos valstybės valdžios.

9. Valstybės susikūrimo faktas yra pagrindas tapti jai tarptautinės teisės subjektu. 1919 m. viduryje Lietuva jau buvo užmezgusi tam tikrus tarptautinės teisės požiūriu reikšmingus santykius su kitomis valstybėmis, t.y. įgijusi tarptautinį teisinį subjektiškumą. Vadinasi, tapusi valstybe tarptautinės teisės prasme, Lietuva, nors ir nepripažinta kitų valstybių, tampa tarptautinės teisės subjektu.

10. XX a. 3 – 4 dešimtmečiai – savitas šalies tarptautinės teisės mokslo raidos etapas. Galime teigti, kad teisininkai tarptautininkai realiai vertino susiklosčiusią Lietuvos tarptautinę situaciją ir savo darbus skyrė ne tik moksliniams tyrimams, bet ir tarptautinių santykių realijoms. Turime pripažinti, kad jų mokslinis palikimas dar nesulaukė reikiamo įvertinimo.

Bučnytė M. Tarptautinės teisės mokslo raida Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais / Tarptautinės teisės jungtinės programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. S. Katuoka. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010.

SANTRAUKA

Šiuo magistro baigiamuoju darbu mes norėjome parodyti Lietuvos teisininkų tarptautininkų mokslinį palikimą, prisiminti žymiausius Lietuvos teisininkus tarptautininkus sudėtingu Lietuvos istorijos laikotarpiu tarp dviejų Pasaulinių karų savo moksliniais tyrinėjimais, publikacijomis, praktine veikla prisidėjusiems ne tik prie šios teisės šakos mokslo plėtojimo Lietuvoje, bet ir prie sėkmingo mūsų valstybės interesų gynimo tarptautinėje arenoje. Šis darbas leido daugiau sužinoti apie su Lietuva susijusią tarptautinės teisės istoriją, reikšmingą Lietuvos indėlį į tarptautinį teisingumą ir įtaką tarptautinės teisės raidai.

Neabejotina, kad bet kurios valstybės mokslo plėtojimas susijęs su universitetais. Tarptautinės teisės studijos prasidėjusios Vyriausioje Lietuvos mokykloje po dviejų šimtų metų buvo atgaivintos Lietuvos universitete. Neturint savos profesūros tarptautinės teisės kursą dėstė kviestinai profesoriai. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Universitete D. Krivickas apgynė vienintelę tarptautinės teisės daktaro disertaciją Lietuvos valstybei aktualia tarptautinio teisingumo tema. Universiteto dėstytojai ne tik skaitė paskaitas, rašė monografijas ir straipsnius, bet ir aktyviai dalyvavo valstybės gyvenime dirbdami teisinį darbą, atstovavo valstybę tarptautiniuose santykiuose. Jie daug prisidėjo prie Lietuvos nacionalinių interesų gynimo Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Tribunole, tuo ne tik apgindami valstybės interesus, bet ir parodydami, kad ir mažosios valstybės pasiremamos tarptautinės teisės autoritetu gali apginti savo interesus.

Mūsų išnagrinėtų šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad pagrindiniai nagrinėjamo laikotarpio tarptautinės teisės mokslo darbai buvo susiję su aktualiausiomis valstybės tarptautinėmis problemomis, tuo dar kartą patvirtinant, kad tarptautinė teisė glaudžiai susijusi su politika. Nėra labai svarbu, kad kai kurias to meto mokslininkų padarytas išvadas paneigė šiuolaikiniai tarptautinės teisės tyrimai ir politinės realijos. Tai galime vertinti kaip tam tikrą mažos tautos patriotų norą apginti savo valstybės interesus sudėtingoje tarptautinėje situacijoje. Turime pastebėti, kad jų darbai pasižymi kruopščia ir įvairiapusiška literatūros analize, šaltinių gausa. Jų darbuose nagrinėjami valstybės susikūrimo ir pripažinimo 1918 m. klausimai (ko dar nepadarė šiandien mūsų tarptautinės teisės specialistai), tarptautinio teisingumo teismo jurisdikcija, Klaipėdos krašto teisinio statuso

įvertinimas pagal tarptautinę teisę, Lietuvos – Lenkijos konflikto dėl Vilniaus krašto santykių analizė.

Žinoma, kalbėti apie tai, kad per nepilną dvidešimties metų laikotarpį susiformavo atskira tarptautinės teisės mokykla Lietuvoje, būtų neteisinga. Tačiau nematyti ir tai pamiršti taip pat negalima, nežiūrint į tai, kad šiandieninės tarptautinės realijos teisininkams tarptautininkams meta kitus iššūkius.

Bučnytė M. The development of the science of international law in the Republic of Lithuania during 1918-1940 / Joint program international law Master thesis. Scientific supervisor: Prof. Dr. S. Katuoka. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2010.

SUMMARY

With this Master's thesis we wanted to reveal the scientific heritage of Lithuanian researchers in international law and to remember the most prominent Lithuanian researchers in this field who during a difficult interwar period of Lithuanian history not only contributed to the development of this branch of science of law in Lithuania through their research, publications, and practical activity, but also participated in successful defense of our country's interests on the international level. This work helped us learn more about the part of the history of international law that was related to Lithuania, and also about the significant contribution of Lithuania to international justice and the development of international law.

Undoubtedly, in any country the development of science is related to universities. Studies of international law started in the Supreme School of the Grand Duchy of Lithuania, and after two centuries were renewed in the University of Lithuania. Due to the lack of local professors in the field, international law was taught by visiting professors. In the 4th decade of the 20th century, in the University D. Krivickas defended the only doctoral dissertation in international law on a topic that was relevant to Lithuania – international justice. University teachers not only delivered lectures or published monographs and articles, but also actively participated in our state's life through their juridical work and representation of Lithuania in international relationships. They significantly contributed to the defense of Lithuania's national interests in the Permanent Court of International Justice, thus not only defending the state's interests, but also showing that a small state can stand up for its interests on the basis of the authority of international law.

The results of the analysis of literature suggest that the principal work in the science of international law during the analyzed period was related to the international issues that were most relevant to our state, thus clearly demonstrating that international law is related to politics. The fact that some conclusions drawn by scientists of that time were later disproved by modern studies of international law and political realia is of secondary importance. This can be seen as the wish of the patriots of a small country to defend their country's interests in a complicated international situation. At the same time we should note that those scientists' writings are characterized by detailed and comprehensive analysis of literature and numerous sources. Their writings analyze issues of the

establishment and recognition of the State in 1918 (something that has not yet been performed by our today's specialists of international law), the jurisdiction of the international court of justice, the evaluation of the legal status of Klaipėda region according to the international law, and analysis of the Lithuanian-Polish relationships in the conflict for Vilnius region.

It would of course be incorrect to state that an independent school of international law formed in Lithuania within this nearly 20-year period. However, the achievements of that time should not be ignored either despite the fact that the modern international situation poses new challenges to the international law specialists.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai // LVŽ papildymas. 1918, Nr.1/1a.
2. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai // LVŽ. 1919, Nr. 6-24a (priedėlis).
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo ministerijos, 1996.
4. Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę // LVŽ. 1919, Nr.2/3-22.
5. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas // LVŽ. 1919, Nr.2-3/26.
6. Dėlei savivaldybių Lietuvoje. Cirkuliaras Nr.1 // LVŽ. 1919, Nr. 2-3.
7. Laikinos apskrities viršininko teisės ir pareigos. Cirkuliaras Nr.2 // LVŽ. 1919, Nr. 2-3.
8. Pasų įstatai // LVŽ. 1919, Nr. 9.

Lietuvos Respublikos sutartys su kitomis valstybėmis

9. Sutartis su Latvija dėl naudojimosi Liepojos uostu // Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis // sud. Dailidė P. Kaunas: Užsienio reikalų ministerija, 1930. T.1. P.3-5.
10. Sutartis su Vokietija dėl geležinkelių medžiagos perdavimo ir nuomos // Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis // sud. Dailidė P. Kaunas: Užsienio reikalų ministerija, 1930. T.1. P.6.

Tarptautiniai dokumentai ir dokumentų rinkiniai

11. Lietuvių konferencijos 1917 m. rugsėjo 18-22 d. ir 1918 m. sausio 7-8 d. valstybės tarybos posėdžių protokolai Nr.30-32 // Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917-1918. Vilnius: Mokslas, 1991.
12. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarimas // Lietuvos istorija. Red. Šapoka A. Fotogr. leid. Vilnius: Mokslas, 1989.
13. Vokietijos imperatoriaus aktas dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo 1917 m. gruodžio 11 d. nutarimo sąlygomis // Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros l-kla, 1958. T.3.

Specialioji literatūra

14. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.
15. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Šenavičius A. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
16. Banionis J. Matematikos mokslo raida Lietuvoje 1920-1940 m. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
17. Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas 1579-1842 m.: vardų ir raštų atranka. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1940.
18. Janulaitis A. Apie p. Jaščenkos kandidatūrą į Lietuvos universiteto profesorius // Lietuvos žinios. 1924. Nr.239.
19. Janulaitis A. Ignas Danilavičius // Teisių fakulteto darbai. Kaunas. Spindulys, 1932. T.1.
20. Jaščenka A. Diplomatinė agentų civilinis teisingumas // Teisių fakulteto darbai. Kaunas: Spindulys, 1932. T.6.
21. Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Konstitucinė tarptautinė teisė. Kaunas: Spindulys, 1931. T.1. T.2.
22. Jaščenko A. Diplomatinė pasaulinės sąjungos organizacija // Vairas. 1929, Nr.3.
23. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
24. Klimas P. Iš mano atsiminimų Vilnius: Lietuvos enciklopedijos redakcija, 1990.
25. Klimas P. Mūsų kovės dėl Vilniaus 1922-23. Kaunas: A. ir P. Klimų leidinys, 1923.
26. Krivickas D. Klaipėdos krašto teisinė būklė Lietuvos konstitucinės teisės sistemoje pagal 1924 m. Statutą. Kaunas: Varpas, 1940.
27. Krivickas D. Lietuvos-Estijos byla Hagos Tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio // Teisė. 1939, Nr.45.
28. Krivickas D. Lietuvos-Estijos byla Hagos Tribunole dėl Panevėžio Saldutiškio geležinkelio // Teisė. 1939, Nr.46.
29. Krivickas D. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas. Kaunas: Spindulys, 1935.
30. Kūris P. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir tarptautinė teisė // Teisės problemos. 1998. Nr.1.

31. Lasinskas P. Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922-1940 metais. Vilnius: Vaga, 2003.
32. Leonas P. Teisės enciklopedijos paskaitos. Fotogr. leid. Vilnius: Pozicija, 1995.
33. Lietuva. Lietuvių enciklopedija. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1991.
34. Lietuvių enciklopedija. Lietuvių enciklopedijų leidykla. Boston: Mass., 1958. T.8.
35. Lietuvių Lenkų byla dėl tranzito Nemuno upynui ir Kaišiadorių – Lentvario geležinkelio ruožui. Kaunas: Užsienio reikalų ministerijos spaustuvė, 1931. D.1. D.2.
36. Lietuvos istorija. Red. A. Šapoka. Fotogr. leid. Vilnius: Mokslas, 1989.
37. Lietuvos universitetas 1579-1803-1922. Čikaga: Lietuvių profesorių d-ja Amerikoje, 1972.
38. Lietuvos universitetas. 1926 metų pavasario semestro paskaitų apžvalga. Kaunas: Valstybė, 1926.
39. Lietuvos universitetas. 1926 metų rudens semestro paskaitų apžvalga. Kaunas: Valstybės. 1926.
40. Lietuvos universiteto veikimo apyskaita. 1922.02.16-1924.06.15. Kaunas. 1925.
41. Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 11 16-1940 06 15) // Parengė Andriulis V., R. Mockevičius R., Valeckaitė V. Vilnius: Teisės institutas, 1996.
42. Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641-2007 metais. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
43. Maksimaitis M. Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais. Vilnius: Justitia, 2001.
44. Maksimaitis M. Lietuvos universiteto teisių fakultetas: susikūrimas, ieškojimai ir atradimai // Teisė. 2001. Nr.39.
45. Maksimaitis M. Mykolas Rōmeris – Lietuvos sūnus. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
46. Maksimaitis M. Teisių mokslai // Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė, 1922-2002. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.
47. Natkevičius L. Agresijos sąvokos evoliucija ir jos apibūdinimo reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei. Kaunas: Varpas, 1934.
48. Natkevičius L. Aspect politique et juridique du differend Polono-Lithuanien. Kaunas: Spaudos fondas, 1930.
49. Natkevičius L. Lietuvių lenkų administracijos linija tarptautinės teisės atžvilgiu. Kaunas: Varpas, 1933.

50. Petkevičius T. Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūra // Teisių fakulteto darbai. Kaunas, Spindulys, 1932. T.6.
51. Petrauskas Z. Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimas 1918-1919. Vilnius: Mokslas, 1989.
52. Robinzonas J. Iš Lietuvos tarptautinės ir tarpšritinės baudžiamosios teisės. Kaunas: Gutmano leidinys, 1936.
53. Robinzonas J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. Kaunas: Šviesa, 1934. T.1. T.2.
54. Robinzonas J. Lietuvos, Latvijos, Estijos konvencija dėl vykdymo civilinių bylų sprendimo // Teisė. 1936, Nr.36. P. 331-357.
55. Römer'is M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetas, 1937. D.1.
56. Römeris M. Nuolatinė konsiliacijos komisija // Teisė 1938, Nr.41.
57. Römeris M. Suverenitetas. Fotogr. leid. Vilnius: Pradai, 1995.
58. Römeris M. Valstybė. Fotogr. leid. Vilnius, Pradai, 1955. T.1.
59. Rukša A. Lietuvos universitetų istorija. Čikaga: Lietuvos profesorių d-ja Amerikoje, 1972.
60. Rutenbergas G. Kai kurios pastabos dėl Hagos Tribunolo sprendimo mūsų byloje su lenkais // Teisė. 1931, Nr.20.
61. Rutenbergas G. Lietuvos neutralumo įstatymas tarptautinės teisės šviesoje // Teisė. 1939, Nr. 46.
62. Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje // Teisė, 1927. Nr.11.
63. Rutenbergas G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje // Teisė, 1927. Nr. 12.
64. Rutenbergas G. Lietuvos, Latvijos ir Estijos neutralumo ir neutralizacijos problema teisės atžvilgiu // Teisė. 1934, Nr. 25.
65. Rutenbergas G. Tarptautinė teisė ir mažosios valstybės // Teisė, 1926. Nr.9.
66. Rutenbergas G. Tautų sąjunga. Kaunas: D. Gutmano leidinys, 1931.
67. Rutenbergas G. Vasario 16 d. aktas tarptautinės teisės šviesoje // Vairas, 1936. Nr.3. T.6.

68. Satkauskas R. Tarptautinis teisingumas ir Lietuva: Lietuvos bylos Nuolatiniame tarptautinio teisingumo teisme. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
69. Senn A. E. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918-1920 metais. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992.
70. Skruodys J. K. Tarptautinė teisė. Vilnius. 1921.
71. Šenavičienė I. Fizikos raida Lietuvoje 1920-1940. Vilnius: Mokslas, 1982.
72. Teisių fakulteto programos. 1931-1932 m. Nr. 9. Ord. prof. A. Jaščenka. Tarptautinė teisė. Kaunas: Raidė, 1931.
73. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006.
74. Vansevičius S. Teisės fakulteto istorija. Vilnius: Justitia, 1997.
75. VDU žinios. Kaunas: Spindulys, 1937. Nr.1-5.
76. Vilniaus universiteto istorija 1579-1994. Vilnius: Valst. Leidybos centras, 1994.
77. Vytauto Didžiojo universiteto 1935 m. pavasario semestro kalendorius. Kaunas: Spindulys, 1935.
78. Vytauto Didžiojo universiteto penkių veikimo metų apyskaita. Kaunas: Valstybės, 1933.
79. Vytauto Didžiojo universiteto žinios. Kaunas: Spaudos fondas, 1936.
80. Vytauto Didžiojo universiteto žinios. Kaunas: Spaudos fondas, 1937.
81. Žalimas D. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas: pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. Vilnius: Rosma, 1997.
82. Žalys V. Lietuvos diplomatijos istorija (1925-1940). Vilnius: Versus aureus, 2007. T.1.
83. Žiugžda R. Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917-1940. Vilnius: Mokslas, 1983.

Specialioji literatūra užsienio kalbomis

84. Brownlie I. Principles of public international law. Oxford: Oxford university press, 2003.
85. Carter B. E., Trimble Ph.R. International law. Boston: Little Brown and Co., 1995.
86. Klabbbers J. An introduction to international institutional law. Cambridge: Cambridge university press, 2002.

87. Mandelstam A. N., E. L. Le Fur. A. de Lappradelle. The Vilna Qestion. Paris, 1929.
88. Milašiūtė V., Bučnys A. The Lithuanian tradition of International law scholarship // Baltic Yearbook of International Law. 2007. Vol.7.
89. Natkevičius L. La ligne aministrative polono – lithuanienne .Paris: A. Pedone, 1931
90. Rosenne S. The law and practise of the International Court of Justice (1920-2005). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
91. Rosenne S., Patel B. N. The world court reference guide: judgments, advisory opinions and orders of the Permament Court of International Justice and the International Court of Justice (1922-2000). The Hague: Kluwer law international, 2002.
92. Shaw M. N. International law. 5-th edition. Cambridge: Cambridge university press, 2003.
93. Sozański J. Prawa mniejszości narodowych w niepodleglej Litwe, Łotwie, Estonii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 1998.
94. Zimmermann A., Oellers-Frahm K., Tomuschat Ch. The Statute of the International Court of Justice: a commentary. Oxfroed: Oxford university press, 2006.
95. Курс международного права: понятие, предметы и система международного права / под ред. Мюлерсона Р. А., Тункина Г. И, Москва: Наука, 1989.
96. Международное право / под ред. Игнатенко Г. В. Москва: Высшая школа, 1995.
97. Международное право. Москва: Международные отношение, 1998.
98. Робинзон Ё. Балтийская юридическая уния. Каунас: Издание Д. Гутмана,1937.
99. Стародубцев Г. Вклад русских ученых второй половины XIX - начала XX вв. в прогрессивное развитие науки международного права. Автореферат. Издательство Московского Университета 1983.

Archyvinė medžiaga

100. Andrašiūnas A. Tarptautinis valstybių ir vyriausybių pripažinimas // LCVA. 1936. F 12-1105.
101. Finkelšteinas O. Tarptautinė privatinė teisės Lietuvoje // LCVA. 1926. F 72-494.
102. Kareckas K. Mažumų teisės ir Tautų Sąjunga // LCVA. 1929. F 54-11.
103. Gaurylius J. Baltijos santarvė // LCVA. 1936. F 12-1108.
104. I. Kacas. Taikinamoji procedūra Tautų Sąjungoje // LCVA. 1933. F 12-1113; Dainauskas J. Tarptautinė policija // LCVA. 1933.F 12-1119.

105. Lapinskas L. Balkanų santarvė // LCVA. (1926. F 12-116).
106. Levinsinas Ch. Nusiginklavimo problemos // LCVA. 1935. F 12-1118.
107. Šarauskas V. Lietuvos valstybės tarptautinės sutartys 1920 - 1926 m. // Lietuvos centrinis valstybinis archyvas. 1926. F. 154-13.
108. Zovė J. Jūrų teisė Lietuvoje // LCVA. 1936. F- 12-1130.

Teismų sprendimai

109. Konsultacinė išvada *Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio eismo* byloje. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas, 1931. Serija A/B. Nr.42.
110. Sprendimas *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo* byloje. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas, 1932. Serija A/B. Nr. 49.
111. Sprendimas *Panevėžio – Saldutiškio geležinkelio* byloje. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, 1939. Serija A/B. Nr.76.

Mokslinis vadovas –
prof. dr. S. Katuoka
2010 05

Teisės fakulteto
Dieninio skyriaus
Tarptautinės teisės jungtinės programos
TTAmd8-01 grupės studentė
Milda Bučnytė
2010 05